NEMZETI NŐNEVELÉS.

VII. ÉVFOLYAM. 1886. JANUÁR. I. FÜZET.

A MAGYAR TANITÓNŐK EGYESÜLÉSE.

Az elmult 1885-ik év szeptember végén tartatott Hâvre városában a legelső nagy tanítói kongresszus Francziaországban. 2400 férfi- és nőtanító jelent meg azon az ország minden részéből, és több száz idegen szakember vett még részt az üléseken és tanácskozásokban. A kongresszus külső és belső sikereitől indíttatva elhatározták, hogy ezentúl minden három évben fognak a szünidő alatt ily általános nemzeti kongresszusokat tartani Francziaország hol egyik, hol másik városában; hogy az ott megvitatandó tanügyi kérdéseket szakbizottságok fogják előre kidolgozni, és hogy a legközelebbi gyülekezet *nemzetközi* kongresszus lesz, még pedig Párisban 1889-ben, melyre a művelt világ összes tanítói és tanügybarátai hivatalosak lesznek. Idővel e nemzetközi kongresszusokat is meg fogják ujítani Európa hol egyik, hol másik műveltebb országában.

A hâvre-i kongresszuson sok, leginkább Francziaországot érdeklő dolgokat vitattak meg, melyek ismertetésére ez alkalommal ki nem térhetek; de mint igen jellemző dolgot felemlítem, hogy a férfitanítók egyhangúlag elhatározták, miszerint hivatalos lépéseket fognak tenni, és kérelmet nyujtanak be arra nézve, hogy a nő-tanítók is — egyelőre az elemi iskoláknál — ép olyan fizetésben részesüljenek (akár az államtól, akár a községektől), mint a férfi-tanítók. Ez nálunk többek előtt hihetetlennek fog tetszeni! Mert bár hazánkban a törvény előtt mindig több joga volt és — a nők jogai mellett harczoló franczia liga (ligue française du droit des femmes) erőlködései daczára is — több joga *van* még jelenleg is az asszonynak, mint Francziaországban: de társadalmi helyzete azért sokkal alárendeltebb, s erkölcsi egyenjogúsága tényleg sehol sincs elismerve. Ez annál megfoghatlanabb, mivel nálunk a nő átlag (más országokhoz hasonlítva) többet ér, mint a férfi (az arisztokracziánál már egész

határozottan állíthatjuk, hogy hasonlíthatatlanul többet ér a nő), de a többi művelt osztályoknál is általán véve gyakran több kötelességérzet, kevesebb önhittség, több önfeláldozási képesség van a nőkben, mint a férfiakban.

A nő társadalmi alárendeltsége s erkölcsi egyenjogúságának el nem ismerése leginkább sujtja nálunk azokat a nőket, kiket önakaratuk, vagy körülményeik önálló életpályára, a tanítói pályára utaltak. Ma már kezdjük érezni, hogy a tanítónők állását emelnünk kell, ha azt akarjuk, hogy nemzetünk nevelésében a rájuk váró feladatot méltán tölthessék be. Ehhez képest, épen hazai viszonyainkból kifolyólag, igen helyén valónak látnók, ha a tanítónők társadalmi állásuk és erkölcsi tekintélyük emelésére egyesülnének s szép, barátságos *szövetséget* alkotnának. Ennek czélja lenne: egyfelől védelmet, erkölcsi támogatást nyujtani az elszigetelt, elnyomott szerény nő-tanítónak, kit a társadalom — nem lévén még elég érett, sem elég művelt arra — nem tud még kellő tiszteletben tartani; másfelől magasabb czélt, magasabb ideált tűzni ki a lelkes tanítónők elébe, s őket nemes versenyre buzdítni a tökéletesedésben, hivatásuk méltó betöltésében.

Hanem egy ily «*szent szövetségnek*», mely hivatva volna a haza érdekeit tetemesen előmozdítani, nem volna szabad *kizárólagosnak* lennie. Mert a mult tanításaiból láthatjuk, hogy sem egy egyén, sem egy osztály, sem egy embercsoport nem szigetelheti el magát büntetlenül a társadalomtól. A mint kizárólagos jelleget ölt fel egy szövetkezés, egy embercsoport, elfajul, nem felelhet többé meg czéljának.

Nyitva kellene tehát lennie egy ilyen szövetségnek, minden tanítónő (elemi, ipar-, polgári, felsőbb leányiskola stb. tanítónői), minden ügybarát, minden nevelésért lelkesedő egyén számára.

Az ilyen szövetkezet czéljait ez idő szerint első sorban a «Mária-Dorothea» egyesület volna hivatva felkarolni. Annál inkább tehetné ezt, mert már alapszabálytervezetében is határozottlan czélul tűzte ki a tanítónők társadalmi és erkölcsi érdekeinek megvédését, előmozdítását. A «Mária-Dorothea» egyesület azonban eddig e feladatának betöltésére fölötte keveset tett; minden idejét és erejét

pénzgyűjtésre és taggyűjtésre fordította. Elismerjük, hogy ennek kellett az első lépésnek lenni, de szükségesnek látjuk, hogy az első lépés után most már a második következik, s az elért igen szép anyagi eredmény által is buzdítva fordítsa erejét a Mária-Dorothea egyesület jövőben ép ily sikerrel a tanítónők erkölcsi érdekeinek támogatására.

A «Mária-Dorothea» egyesület *ilyképen* óriási erkölcsi támaszt nyujthatna a közoktatás női apostolainak, akár a szülőkkel, akár a felülvizsgáló közegek képviselőivel szemben. Mert míg egy fegyvertelen nőt, midőn el van szigetelve, igen könnyen elnyomhatnának főkép azok, kik befolyást gyakorolhatnak állására, egész életére, kiktől függ néha az a darab kenyér, mit oly küzdelemmel keres meg: ugyanaz a szerény nő, ha egy egész egyesületre támaszkodhatik, bátrabban emelheti fel szavát igaz ügye védelmére.

A közoktatás nyilvános közszolgálat, mely ellenőrzést igényel. S szükséges, hogy ez ellenőrzést gyakorló közegek *teljes összhangban* legyenek a tanítást eszközlő erőkkel, s ugyanegy buzgalommal működjenek közre a czél elérésére. Csak akkor sikeres a fáradozás.

Ezt az összhangzást a tanítónők s az ellenőrző közegek közt fejleszteni, az érdekeltséget és jóindulatot a nőnevelés kérdései s a tanügy szerény munkásnőivel szemben fokozni és föntartani annál szükségesebb volna, mert a tanítónők nálunk a társadalmi rendszer hiányossága miatt még több erkölcsi támogatásra szorultak, mint más nők.

Másfelől buzdító, emelő hatással is lehetne ez az egyesülés a tanítónőkre, ha igen magas czélt, magasztos eszményképet tűzne ki eléjük; mert csak úgy érhetünk el valamit e földön, ha minél többre, minél magasabbra törekszünk.

Hova tovább mind inkább rájönnek az emberek azon igazságra, hogy a közoktatás a leánygyermekeknél általában, sőt a gyengébb korú fiuknál is leginkább női kezekre bizandó, mert a nő miután minden nő született anya is, igazán nevelve tud oktatni, mi az oktatás egyik főczélja. A hazának mielőtt szakemberekre lenne szüksége, legelébb is *emberekre*, hasznos polgárokra van szüksége, s e polgárokat csakis addig lehet *nevelni*, míg gyermekek, a kis gyer-

meket helyesen nevelni pedig csak a nő, vagy a nő finom lelkületével biró férfi tudja.

De a nő-tanítónak, ha hivatásának *teljesen* meg akar felelni, legelőször is tökéletes szakképzettséggel kell birnia, természetesen sokkal többet kell tudnia, mint a mennyit tanít, mert a gyermek finom tapintatával, azonnal észreveszi a készületlenséget, a kapkodást, s lelkében az éretlen kor kiméletlenségével itéli azt el. Csak az tud tiszteletet parancsolni, a kinél a tudomány nem emlékező tehetségre tapadt idegen teher, de a ki úgyszólván átélte azt, mit tanít, kinek lelkéből foly a tudomány szeretete, s átvilágítja növendékei lelkét is. Tehát a tanítónak egész otthonosnak kell lennie szakmájában, s azt szenvedélylyel is kell szeretnie. A tanítónők szakképzettségét előmozdítani, bennök a tudományok szeretetét felkelteni, szintén az említett egyesület feladata lenne.

A szakképzettség megszerzése azonban a tanítónő kötelességeinek csak egyik része. Szeretnie kell, teljes szívével, lelkével kell szeretnie még a növendékeket is. Szenvedélylyel kell azoknak valódi javát kivánnia. Csak akkor képes nevelni. Ha a gyermek érzi, és erre igen finom érzéke van, hogy tanítója *legjobb barátja*, hogy minden, a mit tesz és mond, az ő javára történik, akkor ez ártatlan kor gyönyörű ösztönénél, szükségénél fogva, határtalan bizalom támad szívében ezen lelkileg annyival műveltebb, erkölcsi befolyást gyakorló felsőbb lény iránt, és akkor vezetteti magát tanítónője által. Szeretettel be lehet jutni szívéig. Még a legelvetemültebb gyermeket is jó útra lehet téritni, ha megtaláljuk az útat szívéhez, és nem engedjük, hogy rossz legyen; erkölcsileg kényszerítjük, vezetjük a jó felé, hogy átérezze, mennyivel jobb: jónak lenni. Mily hálás lesz az iránt, ki önbecsülésre megtanította! A jóság több valódi hatalmat fog egy ily nevelőnek biztosítani, mint bár mily czifrán kigondolt fegyelmi rendszer! Csak természetesen egyenkint kell akkor minden egyes gyermekre hatni, a mi lehetetlen túlnépes osztályokkal, de hát túlnépes osztály, túlnépes iskola, meg annyi anomalia, mi idővel el fog tünni. A kaszárnyák csak oly emberi gépek képzésére valók, melyekben hideg vérrel ölni tanulnak, de nem az igaz emberi lélek ébresztésére és képzésére.

A tanítónőben hivatása fenséges voltának tudatát felébreszteni, benne a hivatás szeretet-tüzét felélesztení, a nagy közönséget az iskolákért való áldozathozatalra birni, a kaszárnyaszerű túlnépes iskolákat a pedagógia elvei szerint átidomítani: mind-mind egy valódi nőnevelési szövetkezet feladata.

Semmi sem lélekölőbb a nevelésben, mint a bürokratikus rendszer. Azt képzelni, hogy a közoktatás ideálja az, ha egy igazgató szobájába zárkózva, önelégülten elmondhatja magának, hogy most, e perczben az első osztályban minden növendék, s az egész ország minden első osztályú növendéke egyszerre emeli fel jobb lábát, hogy bemenjen a tantermekbe, és a második osztályokban a tanárok mindegyike épen ezt, vagy azt a szót ejti ki: az a legőrültebb gondolat, mire emberi ész valaha vetemedhetett. Józan embernek hihetetlennek tetszenék, pedig saját fülemmel hallottam azt az ideált emlegetni. Minden esetre nem oly ártatlan dolog ez, mint ha némely tudósok megszámlálják, hogy hány *a* betű, *b* betű stb. van Homér összes munkáiban, vagy ha más ily mély tudományú részletekben vesznek el, mi sok fáradsággal járhat, de legalább más embernek, mint a ki ezzel vesződik, meg nem árt.

A ki a tanítót lebilincseli, a ki minden szót szigorúan előre kiszab neki, az a tanítót megöli, parancsszóra dolgozó káplárt csinál belőle. A tanító művész. Tananyaga legyen kiszabva. De hogy miként dolgozza ő azt fel, az az ő dolga legyen. A helyi viszonyok, a növendékek tehetségei, a tanár tehetsége szab itt meg mindent. A tanárnak minden egyes előadása: egy *művészi alkotás,* melynél, ihletet nyervén a reá sugárzó kiváncsi szemek fényétől, a pillanat benyomásai szerint igyekszik lelke legjavát ez ifjú lelkeknek átadni, nem robotból, de a legszentebb lelkesedésből, hivatásból. Csak ezt lehet tanításnak nevezni, minden egyéb: lélekölő munka, mely sokkal több rosszat okoz mint jót.

Ily ideál elérésére buzdithatná a tanítónőket az ajánlott egyesülés; öntudatra ébreszteni a tanítónőkben azt az igazságot, hogy a tanítás sikere nem a szabályok ismeretétől, nem a gépies pontossággal bevégzett leczketervektől, hanem a hivatásszeretettel biró, művelt, lelkesülni tudó tanítónők önálló és öntudatos munkásságától

függ. S a «Mária-Dorothea» egylet, mint ilyen szövetkezet teremthetne a hazának a meglévő jó anyagból sok ily lelkes művelt tanítónőt, s a tanítónők minél nagyobb mértékben való alkalmazásához is hozzá járulhatna.

Sorakozzunk azért minél tömörebben ez egyesület körül, mert a mely nap sok ily valódilag művelt s ihlettel bíró tanítónővel dicsekedhetik hazánk és nemcsak a leányok, de még a fiuk oktatása is *lehető legtovább* ily nők kezeire lesz bízva, Magyarország nemzeti élete s erkölcsi haladása is biztosítva lesz.

(Kolozsvár.) De Gerando Antonina.

KARACS TERÉZ A NEMZETI NŐNEVELÉSRŐL.

(ADALÉK NŐNEVELÉSÜNK TÖRTÉNETÉHEZ.)

Karacs Teréznek, a magyar nőnevelés egyik legtiszteletreméltóbb, úttörő munkásának nevét nem most említjük először folyóiratunkban. Ezelőtt négy évvel méltattuk már érdemeit s bemutattunk egy részt becses «önéletrajzából»; tavaly meg egy levelét közöltük, a melyben érdekes adatokkal járult nőnevelésünk történetéhez. Ezúttal abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy arczképét ismertethetjük meg olvasóinkkal és egy czikkét közölhetjük, a melyet ezelőtt csaknem félszázaddal írt s tett közzé a Frankenburg szerkesztette «Életképek» 1844-ik évfolyamában. Nem olvashatjuk meglepetés és csodálkozás nélkül, hogy az akkor még fiatal hölgy mily alapos ismerettel, világos felfogással és nemes érzülettel itélte meg nőnevelésünk nemzeti irányban való fejlesztésének feladatait. E czikk, melyet sajnálatunkra folyóiratunk terjedelméhez mérten némileg meg kellett rövidítenünk, mind történeti érdekességénél mind tartalmi becsénél fogva egyaránt kiváló figyelmet érdemel és azt hiszszük, minden olvasónk szívesen fogadja, hogy a feledés némaságából kiemelve újra megszólaltattuk.

*

Hitem szerint alig lehet jelenleg honunkban fontosabb dolgot tárgyalás alá vennünk, mint a *nőnevelést*. Szintén kilencz százada már annak, hogy e földön él a magyar nemzet és ugyanannyi század óta hever parlagon erőteljes népünknek azon osztálya, melyet az álladalom szerkezetét rendező férfi a nő nevezete alatt különböztetett meg magától. Az erősebb férfinem nálunk sem vette figyelembe, hogy a miként egy test és lélek a nő és férfi a természetben,

úgy egységessé, összhangzóvá kellene azokat tenni a társadalomban is, ha az állam erőteljes életét és virágzását ohajtjuk, és hogy nem szabad a nőnemet elparlagosulni engednünk, ha az emberiséget fönséges kifejlődésében gátolni nem akarjuk.

A férfinem ezen szűkkeblűsége megboszulta magát; mert annak, hogy a mennyit csak lehetett megtagadtak a nőnemtől, most az a szomorú következménye, hogy a szellemileg kimagasló férfiak is árván kapkodnak azon tervek és módok után, a melyek által a porban maradt nőnemnek fölemelése biztosan eszközölhető volna.

Ámde az egész művelt világban egészen napjainkig uralkodó azon fonákság, mely abban nyilvánult, hogy a férfiféle nem osztá meg szellemi haladását a nőfélével, még sokáig éreztetni fogja átkos súlyát az egész emberiséggel. Mi származott abból, hogy a férfiak önzésből vagy rövidlátásból ráfogták a nőkre, hogy a miként a kardforgatásra gyöngék és alkalmatlanok, ép úgy képtelenek a szellemi emelkedésre is? Az, hogy az emberiség, mely századunkban a szakértelmiséget illetőleg oly rendkívül előrehaladt, az igazi műveltség dolgában még is oly kétes állapotban szenved. És miért? Mert a mit a férfifél megvilágít, azt az életben mégis csak nagy hivatással bíró nőfél behomályosítja s a mit amaz épít, emez értelmi fejletlenségében lerontja s az emberiség haladását, művelődését gyökérszálaiban meggyöngíti, elferdíti. Röviden, elvitázhatatlan igazság: hogy ha az emberiséget rendeltetésének magaslatára akarjuk emelni, akkor annak minden részére, s különösen a nőnemre is a leggondosabb ápolást kell fordítanunk. Hanyagold el a nőnem nemesítését, megrontottad a tőle származó ivadékot is!

És ezt a komoly igazságot nekünk magyaroknak is kellő figyelembe kell vennünk; mert semmi sem bizonyosabb mint az, hogy a míg hazánkban a kellő intézkedések meg nem tétetnek arra nézve, hogy a nőnevelés helyes irányt vehessen és a kivánatos eredményre vezessen, addig hiában erőlködik a nemzet minden nemesebb fia azon, hogy e hazát boldogítsa; mert míg a magyar nők az értelmetlenség salakjától meg nem tisztulhatnak, addig mindig vissza fogják rántani a nők a feltörekvő férfinemet emelkedésében s újra meg újra megbénítják a nemzeti tetterőt, a melynek ha-

KARACS TERÉZ.

tását ép ott ellensúlyozzák, a hol az a nagyot tevő részletekben nyilvánulhatna, mindaddig, mígnem az kimerülve sorvadásnak fog indulni.

Sokan vitatják a nők egyenjogosítását, emanczipáczióját és azt követelik, hogy a nőket is ki kellene képezni arra, hogy hivatalokat viselhessenek és ipart üzhessenek. Ezen követelésben én sem lehetetlenséget, sem képtelenséget nem látok; mert okoskodásom minden részrehajlástól ment lévén, nem látja be, hogy a nőket miért ne lehetne egyik vagy másik életpályára kiképezni ép úgy, miként a férfiakat; hisz szellemük ép úgy tökéletesíthető, mint a férfiaké. Azonban tévesnek tartom azt az erőlködést, mely a nők neveltetését csak azért sürgeti, hogy bebizonyíttassék, miszerint a nő teljesen egyenlő és egyenjogú a férfival. Sokkal szebb munkakör vár a nőre a rendezett viszonyokkal bíró társadalomban, semhogy ezt a józan észszel megáldott és művelt nő szívesen fölcserélhetné azzal, a mely reája a hivatalnoki vagy iparüző pályán várakozhatik. A nő osztályrésze a rendezett társadalomban az, hogy embert neveljen; a férfié, hogy a társadalomban mint szerző és küzdő tényező helyt álljon. A nő arra van hivatva, hogy üdvöt, a férfi arra, hogy kenyeret oszszon. Kérdem, melyik fél nem lehet megelégedve hivatásával, ha czélul a cselekvést és nem a csillogást tekinti? Véleményem szerint tehát nem a nőemanczipáczióért, hanem a *nőnevelésért* — a nagy kötelességeinkre bennünket ügyesekké tevő nőnevelésért kell küzdenünk. Mert a nők nem azért állnak hátrább, mint férfifelük, mivel nem pálya- és versenytársak, hanem azért, mivel a számukra a természet által is kijelölt feladat megoldására nem birnak a kellő értelmiséggel.

A melyik nő gyermekeinek nevelését, házának kormányzását érti és végezni akarja, az épen úgy nem érhet reá polgári hivatalt viselni, mint a hogy a hivatal kötelességeit híven betöltő férfi nem lehet gyermekeinek nevelő dajkája, szívet nemesítő édes anyai gondozója. Hogy pedig a nő szerepet cseréljen a férfival, ezt, ha a női hiúság helyeselné is, a női szív nem engedhetné meg. S csak is azért, mivelhogy nem minden egyes nő lehet feleséggé, anyává, háziasszonynyá, kell a társadalmat rendező férfiaknak oly módokról

is gondoskodniok, hogy azon leányok, kik sem férjhez nem mehetnek, sem a reájok maradó vagyonból meg nem élhetnek, szükség esetén valamely nekik való hivatalba léphessenek avagy ipart üzhessenek, egyik vagy másik életpályára előkészíttetvén. Attól nem kell tartani, hogy az esetben, ha az ily nők a kenyéradó életpályákon is tért foglalhatnak, nem jut majd elég kenyér a férfiaknak ...

... Hála Istennek, azonban ma már csak a rövidlátok nem tudják, hogy a nőnevelés emelését nemcsak az álladalmi rend föntartása igényli, hanem az emberiség fejlesztése és jóléte is megköveteli. Már el van tehát döntve a nőnevelés szükséges volta; de még annak czélszerű megvalósítására nézve csak igen kevés történik. Tudja ugyan mindenki, hogy nincsenek a czélnak megfelelő nőnevelő intézeteink és hogy a melyek léteznek, hozzáférhetlenül drágák és leányainkat idegen istenek bálványozására tanítják és nem adnak igazi nőnevelést; de csak kevesen hangoztatják, hogy oly nőnevelő intézeteket kell a törvényhozás segedelmével állítanunk, minél többet, a melyekben minden egyes honleány, ha nem is ingyen; de legalább a legolcsóbbra leszállított áron tisztán nemzeti szellemben vezetett, szilárd, az egész életet megvilágító, az egész életre kiható neveléshez juthasson. Ha majd a nők *értelmes, észszerű nevelésben* részesülnek, ép oly képesek lesznek a főúrnők feladatának, valamint az egyszerű polgárnők kötelességeinek betöltésére, mert a miként a *jó* emberből úgy a *jó* nőből is minden *jó* válik. A nőnevelésnél az legyen a főelv, hogy a leánykákból jó nőket és csak is nőket képezzünk.

A nőnevelésnél először arra kell a főgondot fordítanunk, hogy a nő ezen az emberiségnek felerészét alkotó elem, a másik féllel teljes összhangzásba juthasson s azt helyes fejlődésében necsak ne akadályozza, hanem hathatósan támogassa; azt emelni és erősíteni képes legyen. Vigyáznia kell a nőnevelőnek arra, hogy a nőt, a ki arra van hivatva az álladalomban, hogy a polgárság első testi és lelki ápolását és nevelését eszközölje, ezen nagyszerű feladatára képessé tegye. Alkalmassá kell a nőket arra képezni, hogy a kisdedek családi nevelését észszerűen végezhessék, hogy a nemzetet hasznos tagokkal szaporíthassák; mert nem kell hinni, hogy mit az

anya elmulaszt, azt a tanító intézetek helyrehozhatják. A tanító intézetek a legtöbb esetben csak arra alkalmasak, hogy a szakértelmiséget fejleszszék és a gyermekből a társadalom számára alkalmas tényezőket képezzenek; — emberré nevelni a gyermeket, szívét megnemesíteni, jellemének alapvonásait kiformálni a szülő, az édes anya van hivatva; az anyai nevelés hibáit és hiányait csak ritkán igazíthatják avagy pótolhatják ki az iskolák. Az élet olykor simít annyit rajtunk, hogy keserves bukdosás után eljuthatunk azon fokra, a melyen önérzettel örülhetünk emberré fejlettségünknek; ámde mennyi a siratni való az ily módon való czélhoz jutáson! Életünk feladata, czélja nem csak az, hogy az emberi méltóságnak megközelíthető magaslatára emelkedjünk, hanem az is, hogy az ember eszményképét minél előbb megközelítsük s hogy nemes tulajdonságainkat minél hamarább fölhasználhassuk a társadalom javára, az emberiség üdvére. Az önerőből való kifejlődésre is inkább csak a világ zajában növekedő férfifélnek lehet számítania, a nő egyedűl az édes anyától vagy az ezt helyettesítő anyai lélekkel bíró nevelőnőtől várhatja és remélheti a hivatásának megfelelő kiképeztetést. Nem szabad végre a nőnevelésnél szem elől tévesztenünk azt, hogy miután a nő nemcsak arra van teremtve, hogy kisdedeit nevelje, hanem arra is, hogy mint feleség, mint háziasszony házát okosan kormányozza: szükséges, hogy a nevelés őt a gazdaasszonyi teendők kisebb-nagyobb részleteibe kellőleg beavassa és a fejlődő leányka lelkébe oltsa azt, hogy a család kis körében ép oly mulhatlan rendnek kell uralkodni, mint a nagy társadalomban, az államban, melynek a család egyik kis alkatrésze és hogy ép oly fontosak a családi élet apró gondjai az egész állam jólétére nézve, mint az állami élet egészséges élete, az egyesekre és a családokra nézve. Be kell avatni a nőt minél előbb abba, a mi mint leendő családanyának kötelessége, s reá várakozik; mert csak akkor lesz a leány egykoron a feleség nehéz feladatának hű teljesítésére alkalmas, ha kötelességeinek megértésére képesítjük, ha az annak teljesítéséhez szükséges ügyességet benne kifejtjük, ha hozzászoktatjuk ahhoz, hogy a gazdaaszszonyi teendők legapróbb részleteit se kicsinyelje.

És minő eszközökkel lehetne az ilyen nőnevelést létrehozni.

Véleményem szerint valódi alapos női műveltséget nyujtó, nemzeti szellemünknek megfelelő nőnevelő-intézetek felállítása és a jelenlegi hibás irányt követő nőnevelő intézeteknek reformálása által.

Milyenek a mai nőnevelő-intézetek? Nem akarok iránt uk igaztalan lenni; azon emberek egyike vagyok, ki társainak, valamint magának, szabad véleményt enged. Én a nőneveléstől első sorban azt kívánom, hogy a lelket fejtse ki! Ez-e a jelenben létező nőnevelő intézetek főczélja? Vizsgáljuk meg a sikert; bonczoljunk szét egy dicséretes tanítványt, a ki valamely elsőrendű nevelő intézetben a nyilvános próbatételek csillaga volt, ki több évet töltött az illető nevelő intézetben s állítólag mint tökéletesen kiképzett nő került vissza a szülőkhöz, a kik szeretett gyermeküknek nevelésére ezereket költöttek. Nézzük meg, képes-e az életben, a hazában, a társaságban, szülői avagy férje házában reá váró kötelességek teljesítésére. «*Mily szépen beszél németül, francziául, mily könnyen tánczol, mily mesterileg játszik a zongorán!*» «*Hát még milyen pompásan tud hímezni!*» Ez az itélet, melyet róla a szülők is, rokonok is, ismerősök is elmondhatnak és teljes joggal. És a «nevelt» leány több évi szorgalmas tanulásáért elveszi méltó jutalmul környezőinek babérkoszorúját s örül neki, hogy a köztaps és hódolat tömjéne füstölög körötte. — Ámde nem is sejti szegény jó gyermek, hogy mily csalódás vár reá az életben, hogy ezen képességek mások és a maga ínyét csak rövid ideig csiklandoztatják és hogy mindezeknek élethivatásában alig veszi valami hasznát, hogy a nevelés neki nem igazi műveltséget nyujtott; mert csak az álműveltség arany porával hintette be csupán s lelkét parlagon hagyta...

Az ilyen intézet nem érdemli meg a nőnevelő intézet nevét; nem egyéb az mint «*tánczot, zenét, festést, idegen nyelveket és pipere munkákat tanító intézet*».

Bizonynyal nem az ilyen intézetek rakják le a nőnevelés által a család, a nemzet boldogságának biztos alapjait. Nem ilyen nőnevelő intézetek kellenek nekünk.

Nézetem szerint csak az oly intézet érdemli meg a *nőnevelő intézet* nevezetét, a mely a leányokból is a szó legteljesebb értelmében véve felvilágosodott, észszel bíró embert nevel s olyan em-

bert, a ki a teremtő által számára kijelölt rendeltetésnek meg tud felelni.

Világbámulta tudósok foglalkoztak már a nőnevelés kérdésének megoldásával s igen különböző véleményekre jutottak; de alapjában véve oda vág határozatuk, hogy *a nőt semmiesetre sem kell úgy nevelni, mint a férfifélét.* Ezt mondom én is; és először is abban kívánom a nőnevelés és a férfinevelés között való különbséget megjelölni, hogy elégségesnek tartom a nőnevelésre szánt időnek nyolczévre való kiterjesztését. Másodszor szükségesnek tartom annak kimondását, hogy nőnevelő intézeteinkben kizárólag magyar nyelven történjék az oktatás. Ha nőnevelő intézeteinkben egyedül magyar nyelven történnék az oktatás — ez az eljárás hatalmas napsugárként üzné el hazánk határából azt a ködként reánk nehezedő balhiedelmet, hogy a magyar nyelv nem elégséges arra, hogy a műveltség szentélyébe juthassunk. Az előrehaladt nemzetek mind saját nyelvükön emelkedtek azon tiszteletreméltó magaslatra, a melyen állanak. Az alkotó nemcsak egy nyelvet teremtett arra alkalmassá, hogy általa tökéletesbüljön az emberiség; mindegyik nemzet nyelve s így a mienk is alkalmas arra, hogy az alapos műveltség eszköze legyen, csak akarnunk kell. A nyelv a nagy nemzettest lelke; ha ezt az egyesek álszeméremből vagy bármi okból megtagadják — töredékké, élhetetlenné válik a nemzettest. Ne az idegen nemzetek nyelvét, hanem erényeiket ismertessük meg növendékeinkkel!

A magyar nyelvtani oktatáson kívül arra is nagy gondot kívánok fordíttatni nőnevelő intézeteinkben, hogy leányaink a haza földjét és a nemzet történetét minél alaposabban megismerjék, hogy ezeknek ismerése által fölébresztessék a magyar nőkben a nemzeti ügyek iránt való érdeklődés és az a vágy, hogy a mi még hiányos nálunk, azt emelni törekedjenek. Megismertetendőnek tartom kivált történelmünknek szebb lapjait, jeleseinket, hazánk áldott gazdagságát, nehogy egyoldalú bámulója legyen a magyar nő annak, a mi idegen. Bevezettetném továbbá leányainkat a természet ismeretébe, alkotmányunk főbb vonásainak felfogásába.

Ezek mellett szükségesnek tartom azt is, hogy a leány-növen-

dékek megismerjék a külső műveltség szabályait is, de fontosabbnak tartom azt, hogy megtanulják, miszerint többre kell becsülni a nemes szívnek és a józan észnek sugallatait mint a divat-szabályokat, a melyek sokszor ellenkeznek az erény törvényeivel. Idegen nyelvek helyett nőnevelő-intézeteinkben az erkölcsi nevelésre fektetendő a fősuly. Ezernyi példákban kell lefesteni a növendék leánykák előtt, hogy mennyi baj, szenvedés és nyomor származik abból, ha kötelességeinket pontosan nem teljesítjük, ha cselédeinkkel és másokkal szemben igaztalanul, méltatlanul bánunk, ha könnyelmű igéreteket teszünk, ha szavunkat be nem váltjuk, ha fényüzéseinket kölcsönökből fedezzük, ha életünk czélját a gyönyörök hajhászásában és nem a kötelesség teljesítésében keressük és találjuk...

Végül kijelentem, hogy a testi ügyességeket, kivált a háztartás körül érvényesíthetőket is gondozni kell a helyesen rendezett nőnevelő intézetben s kívánatosnak tartom a kedély-nemesítés szempontjából azt is, hogy a leánykák a szépművészetekben is gyakoroltassanak; sőt mi több, annak sem vagyok ellene, hogy az előkelőbbek, ha szükségesnek vélik, idegen nyelvekre is taníttassák leányaikat; de ismételve kijelentem, hogy azt a magyar nőt, a ki csak idegen nyelveket tud, de a magyar nyelvet nem bírja, nemzetünk remek íróit nem ismeri, azokat élvezni nem képes, a kiben az értelmi fejlettség, szív- és erkölcs-nemesség helyett csak egy kisebbnagyobbfoku zenei ügyességet, tánczolni tudást és oly hiába való külső műveltséget találok csupán, a melynek nem benső műveltség az alapja: én művelt, nevelt magyar nőnek nem tartom s az olyan nőnevelő intézeteket, a melyek nem képesek nemzeti műveltséggel bíró oly nőket nemzetünknek nevelni, a kik férjük, gyermekeik, háznépük, rokonaik s a nemzet és az emberiség iránt való kötelességeiket fel is fogják, betölteni is képesek, nem tekintem nyereségnek, hanem átoknak hazámra nézve.

MOZGALMAK AZ ANGOL NŐNEVELÉS TERÉN.

Későn ébredtek az angolok annak tudatára, hogy náluk a nőnevelés érdekében úgyszólván semmi se történt. E századnak közepéig a leányok oktatása a lehető legprimitivebb volt. 1848-ban kezdődött az első mozgalom; s ha összehasonlítom az azóta lefolyt időt az elért eredménynyel (melyre nézve az adatokat a Zeitschr. f. weibl. Bild. m. é. okt. és nov. számából merítem), a legnagyobb csodálatra érzem magam indíttatva, mert Anglia e rövid idő alatt a nők oktatásában az összes európai országok közt az elsőséget vívta ki magának s a mi rendkívül fokozza e fényes eredmény értékét: mind ez nem a kormány, hanem a közönség áldozatkészségének a műve.

Igaz, hogy Németországban a műveltség általánosabb, mint Angolországban; de sehol Európában, csakis az egy Angliában van a nőnek alkalma közvetlenül a tudomány forrásaiból meríteni. Csakis egyedül az angolok nyújtják, mióta kiemelkedtek eddigi konzervativ álláspontjukból, bámulatos szabadelvűséggel leányaiknak ugyanazt a szellemi táplálékot, mint a fiúknak. Nem való még most a mi viszonyainkhoz őket utánozni; de nagy hasznunkra lehet törekvéseiket s eredményeiket ismerni, hogy példájukon okulva mindinkább komolyabb irányt s alapot adjunk nőoktatásunknak.

Mint már említettem, 1848 körül történt az első fontos lépés. A *King college* néhány tanítóját, különösen Maurice és French urakat hatotta először át a nemes vágy Anglia leányai előtt ugyanazon szellemi életet föltárni, a melynek kiváltságaiban a fiúk már évszázadok óta részesültek. 1848-ban rendezték be az első leányiskolát, a *Queen's college*-t (Királynő kollégiuma), melynek czélja a rendes

iskolai oktatás betetőzése vala. Ez az iskola négy évi tanfolyamból áll, magasabb fokú iskola, mint a mi felsőbb leányiskoláink, de még sem egyetem, hanem a kettő közt áll s előkészít az egyetemi fölvételi vizsgálatra.*

Az első kísérletből: leányoknak magasabb szempontból kiinduló oktatást adni, azonnal kitünt a tanítványok előkészületének nagy fogyatékossága, mely szinte a tanítás sikerét koczkáztatta. Az intézetet tehát lefelé kellett kibővíteni, előkészítő osztályokat fölállítani. Ezekbe 12 évet betöltött leányokat vesznek föl, kiket nők oktatnak; de mielőtt a kollégiumba léphetnének, a kollégium tanárai előtt fölvételi vizsgálatot kell tenniök.

A Queen's college 1879-ig már a tökéletességnek igen magas fokát érte el; esti fölolvasások gondoskodtak a tanítónők továbbképzéséről s ismereteik kibővítéséről s ez által iparkodtak némileg pótolni a tanítónők hiányos elméleti pedagógiai kiképeztetését.

Kezdetben a kollégium azt a czélt is kitűzte volt magának, hogy egyúttal tanítónőket s guvernantokat is nevel; de mivel az állam akkor még nem kívánt a tanítónőktől semmiféle vizsgálatot s különben is a nevelőnői állást egy fiatal nőre nézve valóságos szerencsétlenségnek tartották s csak a csapásoktól sújtott nők vállalkoztak rá, azért e mellékczél kimondását elejtették s megnyitották iskolájukat mindazoknak, a kik magasabb műveltségre vágytak. A tanulóknak e nemes törekvését a gazdag könyvtár, mely rendelkezésükre áll, nem csekély mértékben mozditja elő; a szegényebb sorsúaknak pedig gazdag stipendiumok nyújtanak anyagi támogatást.

A Queen's college jelentékeny erőket nevelt, kik az intézetben nyert alapos műveltséget nagyobb szabású, önálló nevelőintézeteik

* Az első két évben a tantárgyak, melyeket a tanulóknak hallgatniok kell, meg vannak szabva: vallás, angol nyelv, számtan, földrajz, angol és ókori történelem, latin nyelv és egy modern nyelv. A harmad- és negyedéves tanulóknak több szabadságot engednek a tantárgyak választásában... A négy év végeztével a londoni egyetem fölvételi vizsgálatára jelentkezhetik a növendék. E vizsgálat tantárgyai: 1. latin, 2. franczia, német s görög nyelv közül kettő, 3. angol nyelv, angol történelem és modern földrajz, 4. mathesis, 5. természettan, 6. vegytan. L. Felméri. Isk. jel. Angolorsz. II. 231.

élén érvényesítik. S e jeles iskolának egy másik igen érezhető sikere az általánossá vált meggyőződés, hogy a leányok oktatása gyökeres javítást kíván. Az állam nemcsak hogy nem tett addig semmit a nőnevelés érdekében, de még csak fölügyeletet sem gyakorolt a magánosok által föntartott iskolákban.

1862 óta iparkodtak az államvizsgálatokat a leányiskolákra is kiterjeszteni, mely törekvés már a következő évtől kezdve ténynyé vált. Ezáltal a sok magánintézet elé bizonyos czél volt kitűzve, melyet iparkodniok kellett elérni; másrészt meg üdvös verseny keletkezett köztük, hogy tanítványaik az államvizsgálatokat minél kitünőbb eredménynyel tegyék le; mert az egyetemi tanárok jelentése a lefolyt vizsgálatokról a legfőbb ajánlás a közönség előtt. (Angliában tudvalevőleg nem maguk a tanítók tartják tanítványaikkal az évi vizsgálatokat, hanem egyetemi tanárokból alakított vizsgálóbizottságok. A vizsgálatokban három fokozat van: Az első fok a 12. évig, a második fok 18. évig és a harmadik fok az egyetemi vizsgálat.)

Minden újabb siker nagyobb buzgóságra serkentette az ügy lelkes apostolait. A mióta a leányok bebizonyították, hogy képesek az eddiginél jóval magasabb szellemi munkára, nem látszott lehetetlennek, hogy tehetségeik a legmagasabb, az egyetemi műveltség elérésére is elegendők. Egy lelkes hölgy, Miss Davies, az előbb említett Queen's college tanítványa, nem nyugodott, míg az első női egyetemet — *Girton college* — egészen a cambridgei egyetem mintájára be nem rendezte s ez 1869-ben meg is nyílt. A kezdet elég szerény volt, 5 tanuló egy kis bérelt házban; de már 1873-ban átköltözött az intézet Girtonban (Cambridge mellett) külön a maga számára készült épületbe s 1881-ben már 56 tanulója volt, habár eredetileg csak 21-re volt tervezve s ezért tetemesen ki is kellett bővíteni. Az épület most 55 lakásból áll a tanulók számára, az igazgatónő és 3 tanítónő lakásából, 8 tanteremből, ebédlő és imaházból. Van azonkívül külön kórháza, laboratóriuma és tornacsarnoka. 1881-ig 118-an laktak az intézetben; 38-an állták ki a vizsgálatot s pedig 12-en a klasszikus nyelvekből, 12-en mathematikából, 1 mathematikából és ethikából, 6-an a természettudományokból, 6-an ethikából és 1 történetből. 16-an a doktorátusnak megfelelő vizsgálatot

tettek; Miss Scott annyira kitünt a mathematikában, hogy e tudománynak előadását bízták rá a kollégiumban; miss Welsh ugyanott a klasszikus nyelveket tanítja, Herschel k. a. a természettudományokat és Jones k. a. ethikát.

Egy másik hasonló kollégium, a *Newnham college*, 1871-ben alakult Cambridgeban. Kezdetben szintén csak öt tanulót fogadott be, kik a cambridgei egyetemnek nők számára tartott előadásait hallgatták. De 1875-ig ez az intézet is annyira megnőtt, hogy most 70 tanulónak ad szállást s ellátást, azonkívül lakást tartalmaz igazgatónő, aligazgatónő, 3 tanítónő, 2 titkár számára; van 2 könyvtára, 2 ebédlője, vannak benne közös társalgószobák, hallgatótermek, vegytani szoba és egy tornacsarnok.

Ennek a kollégiumnak egy sajátságos berendezése a vele összekötött írásbeli tanfolyam, hol az oktatás csak levelezés útján történik; oly nők vesznek benne részt, kiknek családi körülményeik lehetetlenné teszik a kollégium látogatását s a kik itt útmutatást kapnak, hogyan képezzék magukat tovább. A tanítók, vagyis inkább vezetők, részben egyetemi tanárok, részben hölgyek, kik az egyetemnek megfelelő vizsgálatot tettek s ezek nincsenek bizonyos városhoz kötve; így pl. a német tanítónő Stuttgartban lakik. Utasítást adnak az olvasandó művekre nézve, thémákat adnak föl kidolgozásra s mindenkor készek tudományos kérdésekben felelettel szolgálni a tanfolyam tagjainak. A levélváltás havonkint egyszer-kétszer történik.

A két utóbbi intézet tökéletesen pótolja az egyetemet s azért nincsenek is előkészítő osztályaik. Egyedüli föltétel a betöltött 18. év és sikeres fölvételi vizsgálat. De a terv, melyet követnek, különböző. Girton college szorosan a cambridgei egyetem tervét követi, czélja lévén megmutatni, hogy a nők ugyanazon szellemi munkát bírják meg, mint a férfiak. A vizsgálatoknál is a fiatal leányokra ugyanazt a mértéket szabják, mint a fiatal emberekre s általános a vélemény, hogy a nők ép úgy megfelelnek a tudományos követeléseknek, mint a férfiak, sőt még tekintetbe kell venni, hogy a görög nyelvben kevesebb volt az előképzésük. Newnham college-ben inkább általános műveltségre törekednek s arra, hogy a nőket az orvosi tanfolyamra előkészítsék.

A kollégiumokban elért fényes eredmény az egész női nemre fölötte megtisztelő vala, mert bebizonyította, hogy a nő magas fokú szellemi munkára bír tehetséggel, de a leányok általános oktatását nem igen mozdította előre. Azért 1871-ben egyesület keletkezett (Girl's Public School Company), melynek czélja volt a népiskola és a kollégium között levő hézagot kitölteni s jó és olcsó felső leányiskolákat fölállítani, a meglevőket tökéletesíteni, az egész intézményt általánosítani, tanítónőket képezni, ellenőrízni és az iskolai időn túl is a továbbképzésről gondoskodni. Egy királyi herczegnő álott e buzgó törekvések élén; a nagy mozgalom, melyet az ügy apostolai indítottak, kiterjedt az egész országra és sikerült is a nagy közönség érdeklődését fölkelteni. Mindenütt, a hol ily intézet szükségét érezték, 50 forintos részvényeket bocsátottak ki s az ily módon teremtett összegből keletkezett felső leányiskolák már is nagyon el vannak terjedve és üdvösen működnek. A vizsgálatokat itt is egyetemi vizsgáló bizottságok tartják. A tantárgyak közt találjuk, azokon kívül, melyek mindenütt szokásban vannak, a latin nyelvet, a könyvvitelt és a nemzetgazdaságot (utóbbira egész Angliában igen nagy súlyt fektetnek); ellenben torna, kézimunka, ének és rajz csak a legújabb időben jutottak a rendes tantárgyak sorába.

Egy ilyen felső leányiskola leírásából megtudjuk, a mit mi különösen véshetünk elménkbe és szívünkbe, hogy területének a fele játszóhelynek van fönntartva, sőt az épületben is van egy játszóterem; a termek pedig 25 tanulóra vannak berendezve.

A felső leányiskolák elterjedésével fokozódott annak a szükségnek az érzete, hogy jó tanítónőket kell képezni. Sajátságosnak találhatjuk mi, kik a német módszer szellemében nőttünk föl, hogy Angliában csak ily fényes eredmények után, mikor tanítónők már kollégiumokat igazgatnak, alapították az első tanítónőképző intézetet, melynek létrejötte szintén lelkes ügybarátoknak, különösen Lady Gray fáradozásainak a gyümölcse. A képzőintézet vizsgálati tervét a cambridgei egyetem dolgozta ki. Ugyanakkor keletkezett egy gyermekkertésznő-képző intézet.

Rendkívül fontos lépés történt a szellemi nőemanczipáczió terén, midőn az orvosi tudomány sorompói megnyíltak a nők előtt.

1874-ben 34 nőtanuló lépett be a nők számára alapított orvosi iskolába Londonban, kiknek annál nagyobb nehézségekkel kellett küzdeniök, minthogy nem bocsátották őket elméleti tanulmányaik kiegészítésére a kórházakba. Végre néhány befolyásos férfiúnak sikerült ezt az akadályt is legyőzni. Egy új törvény is jött a nők segítségére, mely megengedte, hogy nők orvosi államvizsgálatokra bocsáttassanak. 1882-ben már 18 diplomás orvosnője volt Angliának. A londoni egyetem még mindig vonakodott nőket orvosi vizsgálatra bocsátani, de végre a szenátus javaslatot terjesztett az egyetem elé s ez, szavazásra kerülvén a sor, 241 szavazattal 132 szavazat ellenében hozzájárult a javaslathoz.

Nem lesz érdektelen tudni, hogy a 241 szavazat közt, mely a nők javára esik, csak 22 orvosé, a többi mind más fakultásokra esik.

De bár mily rendkívüli eredményeket mutatnak is e lankadatlan törekvések, az ügy barátai még szakadatlanul buzgólkodnak s a mozgalom élén találjuk a királynőt, királyi herczegnőket, az arisztokráczia legelőkelőbb tagjait, a főpapságot, képviselőket, egyetemi tanárokat stb. stb.

Mióta a londoni egyetem a nők előtt is megnyílt, a nőhallgatók száma annyira szaporodott, hogy már alakult társulat, mely föladatául tűzte ki az egyetem női hallgatóinak otthont teremteni; oly otthont, hol zavartalanul, védve anyagi gondok ellen, egész erejüket tanulmányaiknak szentelhetik s a hol egymás társaságában meglelik azt a szellemi kapcsot, mely a hasonló törekvésűeket összefűzi, s melyre a tudománynyal foglalkozóknak oly nagy szükségök van. (Úgy tudom, a terv már megvalósult.)

De az angol közönség még mindig nem tartja e téren föladatát befejezettnek. Minden újabb siker újabb tevékenységre serkenti, s alig hogy egy tervet megvalósított, már is új czélt tűz ki magának. A legújabb, miben fáradoz, ha sikerül — s kinek jutna eszébe a sikert kétségbe vonni, ha az angol társadalom törekvéseiről van szó — ismét egy új életpályát fog megnyitni a nők előtt. Mert nem kevesebb, a mit keresztül akarnak vinni, mint nőket gyógyszerészeknek kiképezni.

A mint e hézagos, vázlatos ismertetésből is kitünik, az angol

nőnevelési mozgalmakban különösen három dolog tünhetik föl. Először, hogy az angol társadalom, ha szervezetében bajt tapasztal, nem rakja kezét ölbe és nem könyörög a kormánytól segítséget; hanem maga lát hozzá a munkához, a javításhoz, bár mily áldozatába kerüljön is. S minthogy iskoláit nem kapja ajándékba az államtól, hanem maga költségén szerzi, jobban is megbecsüli azokat, több érdeklődéssel viseltetik irántuk.

A második bámulásra méltó az a valóban gazdag nemzethez méltó nagylelkű humanizmus, melyet iskoláiknak, főleg az internátussal összekötötteknek berendezésében tanúsítnak. Nemcsak tudományos oktatást nyernek Anglia leányai a kollégiumokban, nemcsak anyagi gondoktól ment úri ellátásban részesülnek, de életmódjuk az egészség legszigorúbb követeléseinek is megfelel. Az angol nő, ha órákat töltött komoly tudományos munkában kényelmes szobája zárdai magányában, vagy a kollégium könyvtárában, vagy a laboratóriumban, pihenésül sétalovaglást tesz egy-két társnője kíséretében, vagy elsétálgat a mezőre, vagy rokonait látogatja, s testileg lelkileg felüdülve tér vissza könyveihez.

A harmadik a mi föltünő, s a mi részünkről legkönnyebben, mert költség nélkül utánozható, a komolyság, az alaposság, melyet a nők oktatásában csak úgy tanúsítanak, mint a fiúknál. Náluk nyoma sincs annak a játszi ságnak, melyet sokan a leányok oktatásában követnek s követelnek, azt tartva szem előtt, hogy leányoknak csak az való, a mi nem szorítja őket gondolkodásra; a mi a fölszínen úszik, a mi tetszik, a mi a fantáziára hat, a mi kedves, a mi érdekes; mindenből egy kis csemegét, mint egy elkényeztetett éretlen gyermeknek. Az angol nő számára nem készítik ki a tudományt, őt oda bocsátják a tudás élő forrásához, hogy meritsen belőle. S az eredmény az, hogy az angol nő nem fölületes, nem itél meggondolatlanul, nem kérkedik tudományával, hanem mindenekfölött szerény.

Még nem elég művelt a mi társadalmunk arra, hogy szükségesnek, vagy akár csak czélszerűnek is kellene nálunk tartani a nők egyetemi oktatását. Még álomnak is nagyon merész volna a gondolat, hogy középosztályunk hölgyei, a nélkül, hogy egy bizonyos

pályára készülnének, csupán a műveltség kedvéért, 18—22 életévüket komoly tanulással töltsék.

Mondom, nem a mi viszonyainkhoz való még most a nők tudományos szakoktatása, úgy a hogy azt az angol kollégiumokban találjuk; előbb az általános műveltség színvonalának kell emelkednie; a természetes haladást erővel siettetni akaró merész ugrás volna az ilyen terv keresztülvitelét sürgető törekvés és alkalmasint meg is boszulná magát. Talán — adja Isten, hogy elkövetkezzék minél előbb — talán megérjük még mi is azt az időt, mikor nem fogjuk mint egy dajkamesét szájról szájra adni a hírt: messze túl a tengeren van egy ország, a hol a fiatal leányok tudományos foglalkozásban lelik kedvüket, s a mi még nagyobb csoda, mestereik is nők! Nem egyes nők, nem is egyes osztálybeli nők sorsa lebeg előttem, mikor ennek az időnek eljövetelét óhajtom; de örömmel tölt el a gondolat: a kulturának mily magas fokán fog állni a magyar nemzet, mikor ilyen nőiskolái lesznek!

Szarvas Gábor-né.

NÉPOKTATÁSUNK ÁLLAPOTA

1883/84-ben.

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló XIV. jelentése.

Az iskolák állapotáról évről-évre kiadatni szokott miniszteri jelentés legfőbb adatait rendesen megismertettük olvasóinkkal folyóiratunk előbbi évfolyamaiban. Ezt teszszük most is a legutóbbi jelentéssel, melynek 248 negyedrét lapot tevő, s a népoktatási tanügygyel foglalkozó I. füzete a mult év utolsó napjaiban látott napvilágot; a jelentés II. füzete, mely a közép- és felsőoktatásügyi, a közművelődési és emberbaráti intézeteket tárgyalja, még sajtó alatt van, vagy talán épen e napokban kerül ki onnan. Ránk nézve azonban, a mennyiben a nőnevelési intézetek a népoktatási tanügy osztályába tartoznak, épen az első füzet tartalma a legfontosabb; bár annak idején a következő füzet bennünket inkább érdeklő adataira is ügyet fogunk vetni.

Míg az előbbi két évben kiadott jelentés mindegyike oktatásügyünk állapotát akként mutatta föl, hogy a legutóbbi év adatait egyrészt csak a megelőző évéivel, másrészt a népoktatási törvény megalkotásakor fenállott, vagyis az 1869. évi állapotokkal vetette össze: addig a most ismertetendő jelentés a legutóbbi három évi (tehát az 1882., 1883. és 1884. évi) fejlődést egybefoglalva hasonlítja össze egyrészt az 1881-i, másrészt az 1869-i állapotokkal, hogy ilyképen tisztább képet nyujtson iskoláink ügyének változásairól. A miniszter úr útasítása szerint így fognak ezentúl is e jelentések, három évi cziklusokban, váltakozni.

Átolvasva már e jelentés népoktatásügyi részét, azon általános

következtetést vonhatjuk le belőle, hogy népoktatásunk ügye folytonos léptekkel halad azon czél felé, melyet a nyugoti művelt államok elérni törekednek. E haladás nálunk az utóbbi 3 év alatt nem annyira az iskolák s az ezeket látogató tankötelesek számának szaporodásában nyilvánúl, bár e téren is történt előbbremenetel; hanem inkább az iskolák s általában az iskolaügyek minőségi fejlődésében. A közoktatásügyi kormány, mint e jelentés többször hangsúlyozza, népoktatásügyi intézeteinknek inkább belterji, intenziv fejlesztésére törekszik, miután azok a mennyiségi, extenziv, növekedésnek bizonyos fokát már úgy is elérték. De lássuk már a fontosabb adatakat.

I. A népoktatás körébe eső *iskolánk* volt 1884-ben 16,205. Ezek száma szaporodott az utóbbi három év alatt évenként átlag 94-gyel; 1869 és 1881 közt pedig évenként átlag 176-tal. S ez természetes is, mert a 70-es években sokkal nagyobb volt az iskolába nem járó tankötelesek száma, mint a jelen évtizedben, s így azon körülmény az iskolák számának a mostaninál gyorsabb szaporítását tette szükségessé. Ez iskolák között állami volt 1884-ben 503, községi 1845, felekezeti 13,650, magán jellegű és egyesületek által fentartott tanintézet 207. — 1881 óta *állandó növekedést* mutatnak az állami és községi, állandó *hanyatlást* a r. kath. iskolák, mely utóbbiak 3 évi vesztesége 65 iskola. Hasonlókép számbeli hanyatlás észlelhető az unitáriusok, görög katholikusok és helv. hitvallásúak iskoláinál.

Tekintve az iskolák s a tanítói állomások közti arányt, azt látjuk, hogy az 1883/84. iskolai évben volt az összes népiskolák közt

1 tanítóval bíró iskola		12,763,
2	« « «	1960,
3	« « »	613,
4	« « «	413,
5	« « «	165,
6 és több tanítóval bíró iskola		291.

Az iskolák *fokozatát* tekintve, 1884-ben *elemi népiskolánk* volt 15,993, *felső népiskolánk* 76, *polg. iskolánk* 136. Elemi iskoláink száma 1869-től 1884-ig évenként 146 iskolával szaporodott; ellenben ha a növekedést 1881 és 1884 közt vizsgáljuk, úgy találjuk,

itt már egy évre átlagosan csak 86 új elemi iskola keletkezése esik. A felső népiskolák száma az utóbbi három év alatt 2-vel csökkent; a polgári iskolák szaporodása azonban 1869 óta egyenlő lépésben halad előre, a mennyiben a tizenötéves időszak alatt minden évre átlag mintegy 9 új polg. iskola felállítása esik. Ha e különböző fokú iskolákat az iskolafentartó-testületekkel (állam, község, felekezetek) vetjük egybe, azt látjuk, hogy elemi népiskolát mindegyikféle iskolaállítással bíró tényező tartott; azonban felső népiskolájuk nem volt a gör. katholikusoknak és unitáriusoknak, továbbá polg. iskolát sem állítottak eddig a görög keletiek, a helvét hitvallásúak és az unitáriusok.

Az iskolák rovatában a jelen évi jelentés súlyt fektet azon kérdés megvilágítására is, hogy az iskolákban *mily mértékben oktatják a tanítandó tárgyakat pedagógiailag helyes eredménynyel.* A kir. tanfelügyelők e kérdés elbírálásánál egyrészt abból indulnak ki, hogy az egyes iskolákban mely tárgyak oktattatnak azok közül, melyeket a törvény kötelezően kijelölt; másrészt, hogy mily fokú képességgel s módszertani ügyességgel tudja azokat az illető tanító feldolgozni. Ily szempontból tekintve már a dolgot, a jelentésből megtudjuk, hogy 1884-ben a tanítás eredménye a kellő színvonalra emelkedett összesen 10,880 iskolában, vagyis összes iskoláink kétharmad részében. Az utóbbi három év alatt e tekintetben 3%-os haladás észlelhető, s ez el is várható, ha csak azon egy körülményt veszszük is figyelembe, hogy 1881 óta tanítóképző intézeteinkből 3814 okleveles tanító került ki, kiknek legnagyobb része bizonyára a modern pedagógia követelménye szerint jár el az oktatásban.

A *tanítási nyelvet* tekintve, az összes népiskolák közt 1884-ben magyar nyelvű volt 7938, mintegy 49%; magyarral vegyes nyelvű 2766, azaz mintegy 17%; nem magyar nyelvű 5501, azaz mintegy 34%. És bár 1879 óta a magyar tanítási nyelvű iskolák száma 7%-os, a magyarral vegyes nyelvűeké 40%-os arányban növekedett; ellenben a nem magyar nyelvűeké 16%-os arányban apadt: mindamellett láthatjuk, hogy e téren még igen sok a teendő a *magyar* állam iskoláiban! De a tevékenység megindult és folyamatban van e czélra. Az 1879-i XVIII. törvényczikk a magyar nyelv tanítását

kötelezővé tette a magyar állam összes iskoláiban; továbbá a közoktatásügyi kormány által 1879 óta szervezett magyar nyelvi póttanfolyamokon összesen 1488 tanító sajátította el a magyar nyelvet oly mértékben, hogy magyar nyelvi tanképesítő oklevelet nyertek. Ehhez képest a magyar nyelvet anyanyelvi képességgel beszélő tanítók száma 1884-ben 19,121-re, vagyis az összes szám 82 százalékára emelkedett, holott 1879-ben ezek száma csak 72 százalékra ment. S mindezek eredményeül különféle adatok összevetéséből a jelentés azon arányt állítja fel, hogy 1884-ben az 5501 nem magyar nyelvű iskolának mintegy kilencz tized részében a magyar nyelv már megfelelő eredménynyel taníttatott, s csak egy tizedében nem tettek eleget a föntebb említett 1879-i törvény követelményének.

A *tantermeket* illetőleg is örvendetes haladást látunk a jelentésből. 1884-ben ugyanis volt 23,152 tanterem, mintegy 7000-rel több, mint 1869-ben, s körülbelől ezerrel több, mint 1881-ben. Az aránylagos nagyobb szaporodás tehát itt is az első 12 évi időszakra esik. Már most, ha azt akarjuk kiszámítani, hogy egy tanteremre átlag hány iskolás esik: erre nézve csak az iskolába járó 6—12 éves gyermekeket kell fölvennünk, mert az ismétlő iskolások a napnak más óráiban mennek ugyanazokba a tantermekbe. Így tévén meg a számítást, kitűnik, hogy 1884-ben átlag nem több mint 60 iskolás gyermek esik egy tanteremre, vagyis hogy a tanhelyiségek száma, legalább a számot tekintve, teljesen megfelel a törvény követelményeinek. Nem így áll azonban a dolog, ha a tantermeket a törvényszerű belső kiterjedésük szerint veszszük szemügyre. Ezen tekintetben ugyanis, 1881 óta csökkenő aránnyal, a tantermeknek csak 46 százaléka felel meg a törvény követelményeinek; a többiben túlzsúfoltság állott be, melynek oka a mindennapi iskolába járásnak 1881 óta emelkedő aránya (l. ezt alább).

Haladást jelez a jelentés az iskoláknak *tanítási eszközökkel* való ellátásában is. *Iskolai könyvtár* találtatott 6315 összesen 365 ezer kötetnyi munkával. Ezek közt pedagógiai szakkönyvtár van 630, tankönyv-gyűjtemény 1104, ifjúsági könyvtár 816, felnőttek könyvtára 673, vegyes könyvtár 3092. — *Faiskola* volt 1884-ben az összes iskolák 64 százaléka mellett, *iskola-kert* ugyanazok

58 százaléka mellett; az előbbi tényező az utóbbi három év alatt nagy arányokban növekedett, az iskolakerteké némileg csekélyebb arátékben. Folytonos emelkedést mutat évről-évre a *tornahelyiségek* száma is; azonban a testgyakorlás 1884-ben az iskoláknak csak 47 százalékában folyt pedagógiailag helyesen.

Az iskolába járó gyermekek száma 1884-ben volt 1.800,731, mely szám a tankötelesek 79 százalékának felel meg. E tekintetben az arányszám három év alatt 1-gyel emelkedett. Figyelemre méltó továbbá, hogy 1881 óta a tankötelesek száma 7%-kal, az iskolába járóké 8%-kal gyarapodott. «Az állapotnak ezen kétnemű javulását egyfelől a tankötelesek pontosabb nyilvántartása és másfelől az iskolák, tanhelyiségek és tanítói állomások fokozatos szaporítása s bizonyos mértékig a népiskolai hatóságok erélyesebb intézkedései hathatósan előmozdíták.» Az *életkort* tekintve továbbá azt látjuk, hogy a 6—12 éves tankötelezetteknek feljárt 85%-a, azonban a 13—15 éveseknek már csak 63%-a. Az ismétlő iskoláztatás ügye tehát még mindig lassan halad nálunk. Még inkábbb kiviláglik ez, ha meggondoljuk, hogy a mindennapi iskolások (6—12 évesek) számának évenkénti átlagos szaporodása 1881 és 1884 közt jóval túlhaladja az 1869 és 1881 közti évenkénti átlagos szaporodás kétszeresét; míg az ismétlő iskolások (13—15 évesek) számának e nemű szaporodása a 3 utóbbi évben az előbbi időszakétól felényinél is kevesebbre csökken. Tehát míg a mindennapi iskoláztatás gyorsítva halad a czél felé, addig az ismétlő oktatás tovább terjedésében meglassúlt a haladás.

Ha a szülők és az iskolai hatóságok számot vetnének azzal, hogy a kis gyermekkorban szerzett ismereteknek az érettebb korban való megszilárdítása és bővítése mily nagy hatással van az egyén mívelődésére; ha meggondolnák, hogy a jellemképzésre különösen az érettebb korban hathatnának kiválóan az iskolák: bizonyosan nagyobb súlyt fektetnének az *ismétlő iskolázásnak*, mint társadalmunk fejlődése egyik hathatós tényezőjének minél általánosabbá tételére.

Az iskolai évet befejező iskolások számaránya évről-évre emelkedik; de kevésbbé örvendetes azon jelenség, hogy az 1884-ik évi

félnapi iskolamulasztások száma is emelkedést mutat az 1881-ikivel szemben.

A népoktatás czéljaira fordított összegek fokozatos növekedéséről fogalmat szerezhetünk, ha meggondoljuk, hogy míg 1869-ben a hazai népokt. intézetek fentartása mintegy negyedfél millióba került, 1881-ben már mintegy tizenegyedfél millió forintot, és 1884-ben közel 13 milliót adtak ki e czélra.

*

II. A következőkben különösen a *nőnevelés* szempontjából csoportosítjuk a jelentés adatait.

Népiskoláink föntebb említett összes számában kizárólag *leánygyermekek* számára való volt 1884-ben 1197, fiúiskola volt 1021, végre vegyes iskola 13,987. Az elkülönítés természetesen csak a népesebb községekben várható, s ezekben az elkülönítés foganatosítása évről-évre, bárha lassan is, halad. Nőnevelésünk ügyének haladására azonban élénkebb világot vet annak megfigyelése, hogy mily arányban növekedett leány-, fiú- és vegyes iskoláink száma 1867 óta. Lássuk ezt a következő részletes kimutatásban:

1869-től 1884-ig növekedett	a leány iskolák száma	698-czal	140%	arányban
	a fiú « «	344-gyel	50%	«
	a vegyes « «	1365-tel	10%	«
1881—1884-ig növekedett	a leányiskolák száma	156-tal	15%	«
	a fiú « «	124-gyel	14%	«
	a vegyes « «	3-mal	0.2%	«

E jelenség arról tesz bizonyságot, hogy hazánkban az iskolafentartó testületek némi részben már igyekeznek pótolni azon hátramaradást, melyet hazánkban 1869 előtt a leánynevelés ügye szenvedett.

S hogy a vegyes iskolákban is vetnek némileg ügyet a leánynevelés különleges érdekeire, láthatjuk abból, hogy *női kézimunkát* 2201 iskolában tanítottak, mely szám a kizárólag leányiskolák számát 1004-gyel haladja túl.

Az iskolák számának szaporodása kétségkívül örvendetes jelenség leánynevelésünk terén. Más világításban áll azonban e dolog, ha azt vizsgáljuk, vajjon *hazánkban a két nemen levő ifjúság része-*

sül-e már csak megközelítőleg is egyenlő iskolázásban. E kérdésre a tagadó válasz a leánynevelés rovására esik. Hazánkban ugyanis a nők a férfiaknál nagyobb számmal vannak, s mégis míg a fiúk az iskolába nem járt tankötelesek közt 8·9%-ot tesznek, addig ugyanezek közt a leányok száma 12·1%-ra megy. Vagy, másféle egybevetés szerint míg a fiúknak 83, addig a leányoknak csak 75%-a látogatta az iskolákat 1884-ben. Számszerint 1884-ben iskolába járt a tankötelesek közül 841,407 leány és 959,324 fiú. Az iskolába járó leány-gyermekek száma évről-évre növekedik ugyan, mert míg 1869-ben csak 515,332-őt tett ezek száma, 1881-ben már 775,307-re s 1884-ben ismét feljebb, csak pár sorral előbb olvasható számra emelkedett: mindamellett sok még ezen a téren a tennivaló. Hogy közoktatásügyi kormányunk élénken érzi az itt levő hiányt s annak megszűntetésére törekszik: ezt láthatjuk a jelentés következő szavaiból: «Régi igazság, hogy a *közoktatás csak akkor tekinthető helyes irányunak és szervezetűnek, ha abban a nők, a leendő anyák nevelésére, ha nem több, legalább annyi gond fordíttatik, a mennyit a fiú-gyermekekére fordít a társadalom.* Ez a felfogás azonban csak lassan megy át a nép gondolkodásába. Észlelhető ez Európa legtöbb államában; erős vonásokban nyilvánúl ez hazánkban is.» — — — «A közoktatásügyi miniszterium e tényekkel foglalkozván, e jelenséggel szemben csak az lehet kötelessége, hogy egyfelől szigorúan ellenőrizze és kötelességükké tegye a tankötelesek nyilvántartásával foglalkozó iskolai hatóságoknak mindkét nemű gyermekek lelkiismeretes fölvételét és másfelől — — arra törekedjék, hogy a *leányiskolák szaporításával lehetővé tétessék a leánygyermekek fokozottabb iskolába járatása is.*»

Tekintve a 12 éven felüli tanköteles leánygyermekek iskolába járását, azt találjuk, hogy ezeknek nem több, mint 58 százaléka jár iskolába, míg a hasonló korú fiúgyermekeknek 68%-a.

Az elemi iskolainál magasabb fokú oktatást nyernek a leánygyermekek a *felső nép-* és *polgári leanyiskolákban,* továbbá a *tanítónőképző intézetekben.* Lássuk ezeket egyenként.

A *felső népiskolák közé* számítja a jelentés a 7 állami és 1 községi felsőbb leányiskolát. 1884-ben a 76 felső népiskola között

kizárólag leányiskola volt 54, s ezekben tanult összesen 2578 leány, tehát egy iskolára átlag 50 növendék sem esik. A 15 állami felső népiskola között leányiskolák vannak: Fiumében, Alsó-Meczenzéfen, Aradon, Aranyos-Maróthon, Bánffy-Hunyadon, Nagy-Szebenben, Zilahon; azonban mindezekbe csak nagyon csekély számú növendék jár; legnépesebb az aradi, 60 tanulóval, a többiek népessége 9 és 30 tanuló közt ingadozik. Nem sokkal népesebbek a felsőbb leányiskolák sem. Csak a budapesti képez közűlök kivételt 350 növendékével; a trencsénibe, melyet a jelentés is csak tengődőnek mond, 1883/84-ben járt 46 tanuló, a máramaros-szigetibe 50, a lőcseibe 60, a soproniba 76, a beszterczebányaiba 30, a pozsonyiba 39. E két utóbbi csak 1883-ban nyílt meg.

Az 1884-ről kimutatott 136 *polgári iskola* közt 71 leányok számára való volt. Ezekbe járt összesen 6225 leány; 1768-czal több mint három évvel előbb. (A 45 polg. fiúiskola összes növendékeinek száma 6557.) Egy polgári leányiskolára esik e szerint átlagosen 87 tanuló; tehát ez iskolák mégis jóval népesebbek, mint a leányok felső népiskolái.

Tanítóképző intézetünk volt 1884-ben 70, közöttük tanítónőket képző intézet 16. Nőnövendék a képezdékbe belépett 1045, férfi 2872. 1881 óta apadt a tanítóképző intézeti férfi-növendékek száma 10%-kal, a nőtanulóké 14%-os arányban. Az 1883/84. isk. évben tanítói oklevelet nyertek 1187-en, köztük 811 férfi és 376 nő. Minthogy hazánkban évről-évre 1000—1100 új tanítóra van szükség, látható, hogy az 1884-ben képesített 1187 tanító az évi szükségletnek teljesen megfelel.

*

Tanító volt 1884-ben 23158, köztük férfi 20580, nő 2578; vagyis *az összes tanítói személyzet kilenczedrészét nők képezték.* A tanítónők alkalmazása folyton növekedő arányban halad előre; 1869-ben a tanítónők a tanítói személyzetnek 3%-át tették, 1881-ben 9, és 1884-ben 11 százalékát. A jelentésből az is kitűnik, hogy a tanítónőket legynagyobb mértékben alkalmazza iskoláiban az állam, azután következnek a községek, majd a r. kath. egyház a zárdai tanítónőkkel s bizonyos mértékig a mózes vallású iskolafentartók.

A többi iskolafentartó testületek igen csekély arányokban alkalmaznak tanítónőket, mit abból lehet — a jelentés szavai szerint — némileg kimagyarázni, hogy ez utóbbi testületeknek rendkívül nagy számú «egy tanítós» vegyes iskoláik vannak.

Pár szóval emlékezzünk még itt meg a *kisdedóvók képzéséről*, mint szintén a nőnevelésnek, illetőleg a nők munkára képesítésének egyik ágáról. 1884-ben a jótékony egyesületek által fentartott, e czélra szolgáló két intézetben (mindkettő Budapesten) 102 növendék végezte be az iskolai évet s 48 kisdedóvói oklevél adatott ki. Kapcsolatosan fölemlítjük, hogy az említett évben volt hazánkban 364 kisdedóvó intézet 36,972 kisdeddel. Az intézetek 3 évi gyarapodása 16%; a növendékeké 18%. Ez ügy tehát a csekély kezdethez képest aránylagos fejlődésben van; bár nemzetiségi és nemzetgazdasági szempontból nagyon kívánatos volna, ha a községek e fontos ügyet a mostaninál sokkal nagyobb mértékben felkarolnák.

Az iskolai ügy munkása e tényeket egymással összevetve önérzetre ébred, midőn látja, hogy az ügy, melynek ő is szerény munkása, egészben véve reményt keltő virágzásnak indult: ez a munkás egyéni önérzete. Másrészt a nagy közönség e tényeket látva, a nemzeti művelődés ügyének előhaladásán érez megelégedést s nemes büszkeséget: ez a nemzeti önérzet, mely egyszersmind a tanügy munkásának lelkében is fölébred az egyéni önérzet mellett. A felébredt önérzet pedig tevékenységre ösztönöz s megaczélozza a munka közben lankadni kezdő erőket. De ha e tények közt vannak olyanok is, melyek hiányok fölismerésére vezérelnek bennünket: ez ismét csak haszonnal fog járni, mert hiányok fölismerése a javítás tervezésére és eszközlésére fog serkenteni. Ez a hatás képezi legalább egyik oldalát annak a fontosságnak, melylyel az iskolaügy állapotáról évenként megjelenni szokott miniszteri jelentések bírnak. Ily szempontból fogva fel a dolgot, a sok szám összeállítása nem volt haszonnélküli munka, s az ilynemű adatokkal való foglalkozás az olvasóra sem lesz elvesztegetett idő.

Komáromy Lajos.

A TERMÉSZETRAJZ TANÍTÁSÁNAK MÓDSZERÉHEZ.

(Első közlemény.)

I.

Minden tudománynál három fejlődési fokot lehet megkülönböztetni. Az első fokon gyűjtik a tapasztalatokat, elismerik a tudomány fontosságát, egyszóval: foglalkoznak a «*mi*» kérdésével. A második fokon már gondolkoznak a tapasztalatok fölött, javítják az észleléseket, alkalmazzák az összehasonlításokat, fáradoznak az ismeretek rendezésével, azaz foglalkoznak a «*miképp*» kérdésével. A harmadik fokon nem elégesznek meg a tünemények és a tárgyak leírásával, összehasonlításával és csoportosításával, hanem a tünemények, a viszonyok megmagyarázásával, az okok feltalálásával, a szabályok, a törvények meghatározásával is foglalkoznak, azaz: a «*miért*» kérdésével.

Ezen fejlődési fokokat a természetrajz és a tanítási módszer tudományainál is meg lehet különböztetni.

A természetrajz eleinte elbeszélések és mesék gyűjteménye volt; Linné óta a természetrajz már a leíró tudományok közé tartozott. Az utolsó évtizedekben a természetbuvárok már a természetrajzi tárgyak egymáshoz való oki viszonyainak megmagyarázásával, az állat-, növény- és ásványtani törvények kikutatásával, az élettünemények okainak feltalálásával foglalkoznak, mi által a természetrajz az indokoló tudományok sorába lépett. Ugyanazon fejlődési menetet látjuk a módszertan fejlődésénél. Comeniusig a tanítási módszer csupán előítéletekből, szokásokból és tapasztalatokból állott; a tanítás gépiesen történt.

Comeniustól Pestalozziig a tanítási módszer szabályokat állapított meg, melyek a tantárgyak tárgyalásánál tekintetbe veendők;

a legutolsó évtizedekben a tudományos módszer azt tűzi ki föladatául, hogy minden módszeres eljárást pszichologiai, logikai és műveltségtörténeti törvényekkel támogasson és okoljon meg. A természetrajz tanítási módszere szintén a logika, a pszichologia és a természetrajz történetéből meríti szabályait.

II.

Vizsgáljuk tehát meg, minő kapocs van a természetrajz tanítási módszere s a pszichologia és a logika tudománya között. A természetismerethez csak megfigyelés, leírás, összehasonlítás, megismerés, abstrahálás által juthatunk. Az emberek összes képzetei öt főcsoportra oszthatók föl, t. i. 1. tárgyképzetekre; 2. jelképzetekre; 3. viszonyképzetekre; 4. szóképzetekre és 5. oly képzetekre, melyek az ember saját állapotára vonatkoznak. A természetrajzban mindezen különféle képzetek előfordulnak. A természet megfigyelése által a képzetek visszaidézik egymást, a tárgyképzetek, a jelképzetek és a szóképzetek társulnak, az egyes képzetekből elvont képzetek vagy fogalmak, az alsóbb fogalmakból felsőbb fogalmak származnak. A természetrajz tananyaga fogalmak, leírások, összehasonlítások, fölosztások és egymás fölé, alá és mellé rendelt fogalmak fölsorolásából áll; nem létezik tehát hozzá hasonló oly tantárgy, mely annyira alkalmas volna a gyermekek lelki tehetségeit összhangzóan fejleszteni és a logikai szabályokat gyakorlatilag alkalmazni, mint épen a természetrajz. A tanítónak mindenek előtt tisztában kell lennie azzal, hogy miképen származnak igaz és világos fogalmak, hogy t. i. ezek a közvetlen gyakori figyelés, a leírás, az összehasonlítás és az abstrahálás következtében jönnek létre. Ép ezért az a napjainkban nagyon gyakran hirdetett pedagógiai szabály, hogy a természetrajzi tanítás olvasmányok alapján tanítandó, véleményem szerint téves. A tanítóképző intézetekben erős nyomatékkal kell a tanítójelölteket arra figyelmeztetni, hogy a természetrajz csak szemlélet útján, tehát állatkertekben, állatseregletekben, a szabad természetben, akváriumokban, állattani és ásványtani gyűjtemény-tárakban, általában tapasztalatok, megfigyelések alapján tanítandók, és hogy a természetrajzi olvasmányok csak kiegé-

szítésül, bővítésül, az értelmes és szép olvasás, a gondolatok helyes kifejezésének gyakorlásául használandók fel. A tanítójelöltek utasítandók, miképen, hol és mikor kell a különböző természetrajzi tárgyakat megfigyelni, hogy képesek legyenek tanítványaiknál a természet élő könyvét fölhasználni és különösen a kirándulások alkalmával a gyermekeket a természeti tárgyakkal és tüneményekkel megismertetni. Nagyon gyakran olvastam és hallottam egyetemi tanárok ama panaszát, hogy a 18—20 éves ifjak nem tudnak megfigyelni és összehasonlítani, és hogy saját 5—6 éves gyermekeik sokkal gyorsabban és helyesebben föltalálják az észrevehető különbségeket, hogy általában a gyermekek figyelési és összehasonlítási tehetségét, a nép- és középiskola inkább eltompítja, mintsem hogy tökéletesítené ...

Általában kívánatos volna, hogy a tanítójelöltek a tanítóképző intézeteket azon meggyőződéssel hagynák el, miszerint a természetrajzi ismeretek a szemlélet, a tapasztalat segítségével, nem pedig a könyvek alapján közlendők, és hogy a népiskolai tanulók a természeti ismereteket a természetből és a tanítók közvetlen élő előadásából merítsék.

III.

A természetrajzi oktatás egyik fontos mozzanatát a *leírások* és az *összehasonlítások* képezik. A mi az elsőket illeti, ezek ritkán felelnek meg a természetrajzi oktatás czéljának, hogy t. i. ezek által a gyermekek érzékeit fejleszszük, eszthetikai, erkölcsi és vallásos érzelmeiket nemesítsük. A leírásokból nem derül ki, mely jelek lényegesek, melyek nem azok, melyek a faj, a család és melyek az osztály ismertető jelei, melyek a közös és melyek az egyéni jelek, melyek állanak az állat és a növény életműködésével oki viszonyban s játszanak kisebb-nagyobb szerepet a természet háztartásában. Az állatok leírása rendesen a fejről, a törzsről és végtagokról szól, de véleményem szerint a felsőbb osztályokban és főképen a képzőintézetekben nagyobb súlyt kellene fektetni az egyes szervek, t. i. az érzés, mozgás, táplálkozás stb. szerveinek leírására, vagyis a pszichologiai jelekre. Gyakoroljuk a fölserdülő ifjúságot a helyes megfigyelésben, szoktassuk a leendő tanítókat a tudatos, sokoldalú

és alapos észlelésre. Figyelmeztetni kellene az ifjúságot a természetben uralkodó törvényszerűségre, arra pl.: hogy a szervek szerkezete a szervek működésével oki viszonyban áll; pl. a harkály egyenes és erős csőre a favágásra, a vakond kifelé álló első lába erős ásásra szolgál s e szerint alakult; hogy a szervek hasonlóságából az egyenlő származásra, az állatok rokonságára és hasonló életmódra lehet következtetni; hogy a szervek összetétele és sokasága a testek fejlődésével szoros összefüggésben van. Általában a fejlesztő oktatás megköveteli, hogy minél jobban fejlődött a tanulók értelme, annál szükségesebb, hogy a tanár az élettüneteket, a mennyire lehet, megmagyarázza, mert az érettebb ész az okok ismeretét is szereti, sőt megköveteli.

A természeti testek leírásánál iparkodjék a tanító a régi népek világnézeteit, a költők különböző felfogását is közölni, azaz a leírásokat alkalmas mesékkel, regékkel, talányokkal és költeményekkel kapcsolatba hozni, mert ezáltal az oktatást fűszerezi, a kedélyt nemesíti, a természet iránti szeretetet emeli. Az egyes állatok, növények leírása alkalmával említse meg a tanító egyszersmind az illető termény hasznát és technologiai átdolgozását is, mert a gyermekek még egoisták és a termények hasznának és kárának ismerete által több érdeklődéssel fogják e tárgyat tanulni. De mindemellett óvakodjunk a gyermeknek vele született önzését még mesterségesen is fejleszteni és erősíteni; azért szükséges, hogy a tanulókat ne csak a termények *közvetlen*, hanem *közvetett* hasznával is ismertessük meg. A fecske közvetett haszna nagyobb, mint közvetlen haszna. Az egész természet háztartását, nem pedig csupán az embert kell tekintetbe venni.

A természetrajzi leírások erkölcsképzők is legyenek, a mit akkor érünk el, ha a testek leírását, a mennyire lehet, erkölcsös képzetekkel hozzuk kapcsolatba. A giraffe oly vidéken él, hol a növényzet leginkább magas pálmák által van képviselve; nyakát minduntalan emelnie, nyakizmait gyakorolnia kell, hogy a szükséges táplálékot elérhesse. Ép ezért nyaka — ámbár a nyakcsigolyái száma, úgy mint a macskánál, csak 7-re rug — nagyon hosszú és magas. A vakond a föld alatt sötétben tartózkodik, szemeit ritkán

használja, azért azok nagyon kicsinyek stb. A gyermekek ily tünemények bemutatása által be fogják látni azt a fontos törvényt, hogy: «*A gyakorlat erősít. Azon szerv, mely nem gyakoroltatik, elsatnyul.*» Az idegrendszer a tüskönynél csak nehány sugáralakú fonalból áll, a rovarok idegrendszere már több dúczból, a gerinczesek idegrendszere egy külön központból áll. A természeti testek nem egyenlők.

A természetben tehát nem találunk tökéletes egyenlőséget, hanem különböző *fejlődési fokokat*. A leírásoknál szükséges, hogy az állatot necsak mint állati fajt mutassuk be, hanem szükséges, hogy a tanulókat az illető állat viszonyára a talajhoz, a növényekhez, a többi állatokhoz és az emberhez figyelmeztessük.

Általában a természetrajzi módszer megkívánja, hogy a gyermekek keblében a leírások által nemcsak a tapasztalati és a gondolkozási, hanem a rokonszenvi, a szépészeti, az erkölcsi és a vallásos érdekeltséget is felköltsük és fejleszszük.

Nem szabad elfelejteni, hogy a tanulók már az I. és II osztályban a beszéd- és értelemgyakorlatok alkalmával tanulták nehány állat és növény leírását, és hogy a felsőbb osztályokban a figyelés már tökéletesebb, mélyebb és az oktatás már bővebb, terjedelmesebb és alaposabb is legyen, mint az alsóbb osztályokban. Tekintetbe kellene venni, hogy a boncztan, életműtan, szerves vegytan, morfologia és fejlődéstan az utolsó században igen nagy haladást tett, és hogy a szemléleti eszközök, a minták, a képek most sokkal tökéletesebbek és olcsóbbak, mint azelőtt, úgy, hogy az állatok leírásánál nemcsak a külső jelekre, hanem a belsőkre is szükséges a tanulók figyelmét irányozni. A mi pedig az *összehasonlításokat* illeti, ezeket nagyon gyakran egészen elhanyagolják, pedig ezek nélkül lehetetlen, hogy a gyermekek a nagy és gazdag természet egységét és rendjét megértsék és a rendszert helyesen fölfoghassák. Az összehasonlítás szükséges minden fogalomképzés, minden itélet és következtetés alkotásánál. Az összehasonlítás azonban ne csak egyes fajoknál történjék, hanem alkalmaztassék a családok, a rendek és osztályoknál is, és ne szorítkozzék csupán a hasonlóságok fölsorolására, hanem a különbségek föltalálásával is foglalkozzék.

Az összehasonlítási tehetség az emberrel született, de külön-

böző mértékben van kifejlődve. Az egyik gyorsabban, a másik lassabban veszi észre a változásokat és a különbségeket. A tudományok története mutatja, hogy a legnagyobb haladás az összehasonlítás által jött létre és minden tudomány az összehasonlítás egy külön ágát képezi. Megkülönböztetik az összehasonlító földrajzot, összehasonlító nyelvtant, összehasonlító boncztant, stb. A nevelőnek föladata az összehasonlítási tehetséget gyakorolni. A tantárgyak között a természetrajz leginkább alkalmas az összehasonlítás gyakorlására. Ha már a gyermekeknek egy természetrajzi könyvet adunk kezeikbe, akkor szeretnők, hogy ezen vezérkönyv kevesebb leírást, de annál több összehasonlítást tartalmazzon.

Lederer Ábrahám.

IRODALOM.

ATYAI TANÁCS egyetlen leányomnak. Ifjú honleányainknak ajánlva írta *Molnár László* tanitónőképezdei igazgató tanár. Budapest, Hunyadi Mátyás nyomdaintézet. 1885. Ára?

Nőnevelési irodalmunkban, ha ugyan lehet már szó nálunk ilyesmiről, nagyon ritkán jelenik meg egy-egy könyvszámba vehető munka. Folyóiratunk föladatai közé tartozónak ismerte már előbb is, hogy az ilynemű munkák felől olvasóit tájékoztassa. Így teszünk most is a fönt jelzett könyvvel, mint szegényes nőnevelési irodalmunk egyik legutóbbi termékével.

E munkában a szerző, ki eddigelé iskolai használatra írt pedagógiai könyveket, most a nagyközönséghez fordul, s különösen a műveltebb magyar családok serdülő leányainak ad oktatást arra nézve, miként érhetik el maguk körében a boldogságot, a mely felé az életben minden ember törekszik. Ez oktatásokat a szerző, mint a könyv czíme is mutatja, első sorban egyetlen leányához intézi, az apai szeretet közvetetlen meleg hangján; s az ily alakban kifejtett tanácsokat a nagy közönség számára is közrebocsátja. A közvetetlenség hangja, melyen szerzőnk e könyvben leányához beszél, erősen érezteti az olvasóval, hogy az itt használt beszédalak nem fölvett forma, hanem olyan, mely valódi helyzetnek felel meg.

A könyv tartalmát különben a testi és lelki nevelés főbb szabályainak fejtegetése képezi. Ez utóbbiak között nagy súlyt fektet a szerző a vallásos nevelésre s több helyütt igen szépen szól arról, milyen nagy szüksége van a gyenge nőnek a vallás vigasztalására. Majd növendékét már mint felnőttet képzelvén maga elé, tanácsokkal látja el a férjhezmenéshez való előkészülést és a férjválasztást illetőleg. Végre az utolsó fejezetben arról szól, miként viselje magát a művelt nő a társaságban.

Mint már mondtam, ezen fejtegetéseket az apai szeretet melege hatja át. Ez a melegség egyesülve a szerzőnek a modern anyagiassággal szemben elfoglalt eszményi álláspontjával és vallásos érzületével, sok helyt bizonyos emelkedettséget, magasabb szárnyalást kölcsönöz az előadásnak. Az ily helyek olvasásakor nem egyszer *Kölcsey* «Paræenesis»-ére

vagy olykor *Kempis Tamás* «Krisztus követése» című remek művére emlékezünk vissza. Mindjárt az előszóban így szól leányához:

«Jöjj ide gyermekem! Fogadd el kezemet, melyet e műben nyujtok neked! Felsegítlek azon magaslatra, honnét képes leszesz áttekinteni a sok veszélyt, melyek az embert egész életén át környezik, hogy nyugalmától megfoszszák, boldogságát megrabolják. Tekints vándorlásod alatt gyakran végczélod felé, arra, kihez útad vezet; esdj le tőle erőt, szilárd jellemet az eléd gördülő akadályok leküzdéséhez; hogy pályád bevégzése után visszatérhess hozzá, a kitől származtál, a teljes boldogság honába. Hallgasd meg tanácsomat, gyermekem .... A legtisztább atyai szeretet, a vérrokoni szeretet szava ez, mely nem ered önzésből, hanem Isten műve az emberi természetben. Hallgasd meg szavaimat, kedvesem! De szívedbe is vésd azokat oly mélyen, hogy tiszta lélekkel írathasd sírkövemre: Nyugodjál békében, édes atyám; leányod mindenkor követni fogja tanácsidat.»

A következőkben e könyv keletkezésének motivumát tárja elénk: «A te jövő boldogságod megalapítására czélzó törekvés adta kezembe e munka megírásához a tollat; mert szent hivatásom betöltése mellett — — egyedüli és legfőbb óhajtásom eszedet, szívedet oly igazságok felé irányozni, melyekben a legnemesebb kedélyek lelték és lelik megelégedésöket; hogy ha jogos vágyaid kielégítését és nehány évtizedig tartó boldogságodat itt a bizonytalan, változó érzékiekben fel nem lelhetnéd is, képes légy föltalálni önmagadban és az érzékfölöttiekben, hogy így boldognak érezhesd magadat a legkésőbbi korban, midőn minden mulandótól elhagyatva, végczélodnál, földi életed határán állasz». (76—77. l.) Ily szebb részek még pl., hol az eszményiség érzelméről, a lelki tisztaságról, lelki szépségről s a vallásos érzelmen alapuló lelki nyugalomról szól szerzőnk.

Az itt elősorolt jótanácsok legnagyobb része az ember-, lélek-, nevelés- és erkölcstan mai álláspontjával megegyező, s így teljes helyeslésünkkel találkozik. De vannak e könyvnek oly tanításai is, melyek korunk általános erkölcsi elveivel és tudományos meggyőződésével némi ellentétet képeznek. Ilyenek leginkább az utolsó fejezetben fordulnak elő, mely azt tárgyalja, hogyan viselkedjék a művelt nő a társas életben. Távol legyen tőlem, hogy a *hasznossági elv* mellett törjek lándsát; megfordítva, épen ez elvnek ezen könyvbe fölvételét tartom helytelennek. A 210. lapon ezt olvassuk: «Az emberek tetteit nagyon gyakran becsvágy, *hiúság*, vagy mindkettő vezérli ... Valahányszor kielégítjük ezen érzelmét a hiúnak és becsvágyónak, szíve megnyilik előttünk». Majd a 212. lapon: «Minden rangú és foglalkozású emberek közt találtatnak ostobák, s minthogy ezek önmaguk értékéről többet képzelnek, mint akárki más: ezért részesítsd az ilyeneket az óhajtott megtisztelés és czímzésben».

Vagy a 218. lapon: «Ha oly dolog kivitelére óhajtasz valakit megnyerni, melyből egyelőre rá nézve semmi előny nem remélhető, tüntesd fel azt azon oldaláról, melynél előre látható fáradságának jutalma. Ily körülmények közt figyelembe veendő az illetőnek egyéni sajátsága; ha sárhoz tapadt fösvény, tüntesd föl a remélhető pénzösszeget; a hiúra hatni fogsz az emberek dicsérete és dicséretének kilátásba helyezése által. Ki kell tehát ismernünk az illető embernek kedvencz képzetét, hogy tudjuk, mely oldalról kell közelítni feléje, hogy őt lelkiismeretünkkel megegyező fontos ügyeink kiviteléhez megnyerjük». Ez idézeteknek, melyekből itt-ott csak pár lényegtelen szót hagytunk ki, értelme röviden ez: Keresd ki mindenkinek gyenge oldalát, «emberi gyarlóságait», s *ezeket* használd fel azon czélod kivitelére, melyet általa elérni óhajtasz. Igaz, enyhítésül másutt hozzá teszi szerzőnk, hogy a czél csak nemes legyen, s hogy ez eljárásban minden hizelgés és aljasság kerülendő. De azt hiszem, még igy sem szolgálhatjuk az itt ajánlott úton az erkölcsiséget. Az erkölcsi jóhoz csak egyenes úton, csak igazsággal közeledhetünk. S vajjon így teszünk-e akkor, midőn oly gyarlóságokat (hiúság, fösvénység stb.), melyeket morális szempontból elitélünk s magunk is kerülni törekszünk, másokban felhasználunk még annál nemesebb czéljainknak is elérésére, s ily módon elismerjük azon kárhoztatott tulajdonságoknak létre való jogosultságát?

Bővebben mutogathatnók még, hogy e könyv emelkedett stilusát nem egyszer rontják a hang egységével meg nem egyező köznapi kifejezések; hogy néhol az együvé tartozóknak szétszórása bontja az összhangot; hogy a jelenkor családi élete talán nagyon is sötét vonásokkal van itt festve; hogy a családi boldogság feldúlásának inkább csak a nőnemre való hárítása egyoldalú felfogás; hogy az irodalommal és szépművészetekkel való megismerkedést e könyv a nőknél talán túlságosan is korlátozni óhajtja; hogy már maga az az erős kath. felekezeti színezet is, mely e munkából itt-ott kilátszik, általánosabb elterjedésének gátjául szolgál; hogy a polgári házasság ellen való küzdés kevéssé ide való; hogy mi (még «a műveltebb osztálybelieknél» sem) helyeselhetjük Aristoteles azon tanítását, mely szerint a házasfelek közt 15—20 évi korkülönbséget ajánl: de mindezek részletesebb bonczolgatására kellő térrel nem rendelkezhetvén, e munkáról való véleményünket röviden következőkben foglaljuk össze: Kétségkívül sok szép és jó részlete van e könyvnek, de egészben véve még sem emelkedik arra a magaslatra, a melyen az ily Parænesisféle munkáknak állniok kell. Mindamellett azon körök, melyek számára készült, illetőleg ezen körök növendék leányai haszonnal olvashatják, ha az értelmes szülők vagy nevelők a hibáztatott elvekre nézve kellő útbaigazítást adnak az ifjú olvasóknak.

K. L

A pozsonyi *Stampfel* czég által kiadott «*Magyar Helikon*» című vállalatból, mely hasznos és helypótló ifjúsági olvasmányokat tartalmaz, újabban ismét 4 füzet jelent meg. Egyikök *Szigligeti Ede* életrajzát foglalja magában, melyet Dr. *Prém József* írt. A szerző 23 lapon némi részletezéssel adja elő jeles drámaírónk fejlődését és munkálkodását, s egyikmásik darabjának rövid taglalásába is belebocsátkozik. Csak az a kár, hogy stilusa sok helyütt nem szabatos; az ily stilus pedig, valamint az idegen műszavaknak az affektálásig menő gyakori használata («szituáció», «dikció», «monolog», «dialog», «repertoir», »invencio» egy ugyanazon lapon, továbbá «sujet» stb.) épen nem való ifjúsági olvasmányba. Hát ez mit tesz: «A Hunyadiak napjainak *sötét szenvedélyű viszonyai*»? Vagy ez: «Huszár Adolf *e sorok írója segédkezése mellett* halotti álczáját készíté a ravatalán, virágok közt fekvő elköltözöttnek»? — A többi füzetek a következők: Gróf *Niczky Kristóf*, írta Dr. *Szentkláray Jenő*. — *Erdélyi János* és *Greguss Ágost*, írta Dr. *Dengi János*. — *Fáy András*, írta Dr. *Badics Ferencz*. Ismételten ajánljuk e vállalatot olvasóink figyelmébe. — Ára egy-egy füzetnek 20 kr.

*

Újabban megjelentek továbbá a következő ifjúsági olvasmányok:

A magyar hölgyek életrajzai című vállalatnak (szerkeszti Endrődi Sándor, kiadja Stampfel K. Pozsonyban) a 2-ik füzete, mely *Zrinyi Ilona* életrajzát közli, több illusztrácziával. Ára 20 kr.

Vachot Sándorné legújabb ifjúsági iratai. Négy elbeszélés. Franklin-társulat. Ára kötve 2 frt 80 kr.

K. Beniczky Irma, Képes családi játékkönyv. Franklin-társulat. Ára kötve 2 frt.

Hiador (Jámbor Pál), Mesegyöngyök az állatvilágból. Phædrus és Aesopus meséi után szabadon átdolgozva. Színezett képekkel. Kiadta Benkő Gyula. Ára 1 frt 60 kr.

Dr. Hohenauer Ignácz, Magyar hősök a XVI. században. Kiadja Lauffer Vilmos. Ára kötve 2 frt 60 kr.

Dr. Fésüs György, Találmányok könyve. Thomas Lajos nyomán. Kiadja Stampfel K. Pozsonyban. Ára?

De Wittné után franczióból: A keresztes hadak története. Budapest 1885. Eggenberger. Ára 1 frt 50 kr.

Dolinay Gyula, Történelmi arczképcsarnok. 241 arczképpel és életrajzzal. Időrendi sorrendben közli a magyar történet szereplő alakjait. Megrendelhető a kiadóhivatalnál: Budapest, Kecskeméti-utcza 13. Ára 5 frt 50 kr.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Rovatunkat nem kezdhetnők fontosabb hír közlésével, mint hogy a vallás- és közokt. miniszter úr legújabb rendelete értelmében *az orsz. tantestületi tanítógyűlés ez év augusztus havában ismét össze fog hivatni.* Tanítónők e gyűléseknek tudvalevőleg nem lehetnek tagjai, szorosabb értelemben vett nőnevelési kérdések sincsenek kitűzve tárgyalásra; mivel azonban határozataik az egész népoktatás körére s az összes népoktatási intézetekre kiterjednek, okvetetlenül megkövetelik azoknak osztatlan figyelmét is, a kik a szóban forgó körben a nőnevelés munkásai. Midőn a vall. és közokt. miniszter úrnak az ország összes tanítóságát hálára kötelező elhatározásáért e helyen is köszönetet mondunk, el nem fojthatjuk abéli óhajtásunkat, vajha az egyes kérdések tárgyalásánál a leányok nevelésének és oktatásának követelményeire is ügyet vetnének, s vajha minél előbb elérkeznék az az idő, a mikor e gyűléseken a tanítónők is érvényesíthetnék tanulmányaikat és tapasztalataikat. Maga a rendelet eképen hangzik:

«Az 1886-ik év augusztus havában megtartandó III. orsz. tantestképviseleti tanítógyűlésre az általam 1885. évi május 12-én jóváhagyott szervezeti szabályzat 6. §-a értelmében a következő tételek tüzetnek ki: 1. A népiskolai közegészségügy. 2. Az olvasókönyvek használásának a módja. 3. Az ismétlő oktatás és minő legyen az ismétlő oktatás könyve falun, minő a városokban? 4. A kézügyességi oktatás czélja, anyaga és módszere tekintettel hazánk közgazdasági viszonyaira. 5. A felnőttek oktatása a magyar beszéd elsajátítása érdekében, s végre 6. A természetrajzi oktatás anyaga s módszere a népiskolában, kapcsolatban a mezei gazdaság, háziipar és kézi ügyesség gyakorlásával. E tételeket a kir. tanfelügyelőség tankerületében fenálló tanító-egyletekkel (testületekkel) haladék nélkül közölje oly figyelmeztetéssel, hogy a fent hivatkozott §. utolsó kikezdése szerint «azon egyesületek (testületek), melyek az orsz. tanítógyűlés által kiadott tételeknek legalább egy harmadát feldolgozni elmulasztják, azon gyűlésre elvesztik képviseltetési jogukat.» Végre felhivom a tanfelügyelőséget, hogy a tanító-egyesületek (testületek) által

kidolgozott tételeket az illető elnökségektől bekivánván, az említett szabályzat 7. §-a értelmében a III-ik nagygyűlést megelőzőleg két hóval ide terjeszsze fel.

*

E hó 21-én a főváros közgyűlése egy oly kérdésben döntött, a mely az utóbbi időben sokat foglalkoztatta a népoktatási köröket, különösen a fővárosi elemi iskolák tanítóit. A tanács az utóbbi években *az elemi fiúiskolák első és második osztályaiban is megkisérlette tanítónők alkalmazását*, s noha a kisérlet jól sikerült — vagy talán ép azért, mivel jól sikerült — erős mozgalom indult meg ez újitás ellen mind a sajtóban, mind a hivatalos fórumok előtt. A tanítóság közvéleményét leghivebben tolmácsolta Lakics Vendel, főv. elemi lányiskolai igazgató, a ki a «*Népnevelők lapja*» ez évi első számaiban közzétett czikksorozatának egyik fejezetében nagy mérsékletet tanusítva alaposan kifejtette, hogy a tanítónők egyáltalában nem képesek megfelelni annak a feladatnak, a melyet a tanács a fiúosztályokban reájuk ruházott. A hivatalos körök közül meg a ferenczvárosi I. számú iskolaszék vállalkozott az ellenzék vezetésére s a tanács intézkedése ellenében a közgyűléshez folyamodott. E folyamodás s a benne foglalt ügy nagy port vert fel a közgyűlés említett napján s csak másfél óránál tovább tartó heves vita után hozhattak határozatot. A folyamodvány szerkesztőinek legerősebb argumentumaik voltak, hogy; 1. a nők szeszélyesek; 2. a tanítónők nem bírnak fegyelmet tartani; 3. a férfi tanító sikeresebben oktat, és 4. a ferenczvárosi elemi iskolákba jobbára oly kevés otthoni nevelésben részesült gyermekek járnak, hogy őket női kezekre bízni nem lehet. Az iskolaszék álláspontját védte *Báthori Nándor*, közs. főreáliskolai és *Stojanovics István*, közs. polg. leányiskolai igazgatón kívül *Békey Imre* kir. tanfelügyelő is; míg *Gelléri Szabó János* és *Ballagi Mór* a tanács intézkedése mellett szólottak. Amaz hivatkozott a külföld példájára, a mely ama tapasztalati igazságon indulva, hogy kiskorú fiú- és leánygyermekekre egyaránt áldásosabb hatású a női tanítás, mind több tért enged fiúiskoláiban is a tanítónőknek; az utóbbi szónok pedig, nőnevelésünknek régi barátja s a tanítónők ügyének buzgó védője heves polemiában utasítja vissza a folyamodásban foglalt ép oly sértő, mint alaptalan vádakat s lelkesen hangsúlyozza a nők nevelő hatásának elsőbbségét a férfi tanítóké fölött a gyermekek iskolai pályájának kezdetén. Rég történt, hogy a főváros közgyűlése tisztán tanügyi kérdésre annyi időt és érdeklődést fordított s rég volt oly határozata, a melyet nagyobb örömmel vettünk volna tudomásul, mint ezúttal. A közgyűlés ugyanis szavazás útján 34 szóval 27 ellenében *elutasította az iskolaszék felebbezését.*

*

A «*Nagyvárad*» m. évi deczember 25-én megjelent számában közli Személy Kálmán felolvasását a «*nőkérdésről*», melyet a szerző a n.-váradi szépítési egylet egyik felolvasó estéjén tartott. Örömmel jegyezzük fel e tényt, mint annak bizonyságát, hogy társadalmunkban is kezd ébredezni az érdeklődés a nőnevelés ügye iránt. A felolvasás maga mind tartalma komolyságánál, mind kidolgozása alaki szépségeinél fogva egyaránt méltó a figyelemre. Terünk korlátozottságánál fogva nem terjeszkedhetünk ki az egész felolvasás ismertetésére; csakis annak befejező részét közöljük, mely a leányok nevelésével és iskoláztatásával foglalkozik.

«Az elemi tanítás — úgymond — mindkét nembeli gyermekekre ugyanazon szempontok szerint lenne szervezendő. De a felsőbb oktatásnál már érvényesülnie kell a nemek különbségének és ezen különbségre alapítandó a tanczél. A fiuk középiskoláiban a tanítás czélja: előkészíteni a növendékeket a tudományos szaktanulmányokra; a magasabb leányiskolák czélja legyen: a nőt sajátlagos hivatására, a családanya hivatására előkészíteni.

Csak ezt, de ezt azután komolyan akarja a tanítás — s akkor sikeres is lesz! S a ki átgondolja, hogy milyen tág ismeretkört foglal magában e czél, az be fogja látni, hogy a leányok ismeretei iránt támasztott követeléseinket inkább fel kell emelnünk, mint leszállítanunk. Az iskola elvégzése után, a mi körülbelül a 15—16. életévben történnék, a már kifejlett lány részére a legjobb iskola a szülői ház és a legjobb tanár az édes anya. Ezen korban, talán kevéssel házassága előtt, legjobb az ő jövője érdekében, ha az anya oldala mellett a háztartás vezetésében, az ifjabb testvérek nevelésében és a társadalmi életben tevékeny részt vesz, hogy így a házas élet és a család szükségleteit és az azok kielégítésére szolgáló eszközöket gyakorlatilag megismerje, magát saját jövendő hivatására előkészítse.

A nők túlnyomó nagy többsége, a leendő családanyák számára a nevelés ezzel be van fejezve. Ellenben azoknak, a kik férjhez nem mennek, ezután kezdődnék a kenyérkereseti szaktudomány. S itt tág tér kínálkoznék üdvös intézmények létesítésére. Tanítóképezdéken és művészeti iskolákon kívül orvosi, gazdasági, ipari, kereskedelmi iskolák létesítése felette üdvös lenne. A mindinkább tért foglaló nyilvános felolvasások is bizonyos tanczéloknak megfelelő szervezetet nyerhetnének, ha pl. nem csupán 60 perczet akarnánk áldozni valamely ismeretág töredékes részletének, hanem 15—20 órát is hajlandók lennénk fordítani valamely egészet képező tananyag elsajátítására. Mindezekből következik, hogy nem értek egyet sem az amerikai rendszerrel, a melynél fogva a két nem tanítása együttesen történik; sem nem helyeslem a nőknek az egyetemre való bocsájtását. Mindamellett megengedhetőnek tartom, hogy egyes

rendkívüli esetekben a közokt. miniszterium kivételesen nőknek is megengedje az egyetemi tanfolyamok látogatását.»

*

Népoktatási szaklapjaink is mind gyakrabban foglalkoznak nőnevelési kérdésekkel. Így pl. a Pécsett megjelenő «Néptanoda» mult évi 37., 38., 39., 40. és 41-ik számaiban hosszú tanulmányt közölt *Schmidt Jánostól a «Nők neveléséről»*. A czikksorozat sok készültséggel, még több jóindulattal van írva, fejtegetéseiben sokszor fején találja a szeget, de nagy hibája, hogy a jövőt illető tervei szövőgetésében nem mindig vet számot a reális, tényleges körülményekkel. A tanulmány azzal kezdi, hogy birálat alá veszi nőink helyzetét a mai társadalomban, azután fejtegeti a nők nyilvános képzésének fontosságát; az iskola mai fogalmát szeretné kibővíteni s több szabadságot, a társadalom részéről a mostaninál nagyobb érdeklődést ohajtana biztosítani számára. Részletesen fejtegeti a testi nevelés fontosságát, mind a játék, mind a komoly munka szempontjából s nagymértékű átalakításokat, javításokat, új intézményeket sürget e téren. Azután áttér a szellemi nevelés alapfeltételeinek s módjainak fejtegetésére. Nagy ellensége az iskolai sablonnak, elvetendőnek tartja a rideg osztályrendszert s helyébe a magasabb leányiskolákban a tanszabadságnak egy bizonyos nemét honosítaná meg. A sablonszerű osztályrendszer kikerülése végett — úgymond — czélszerű lenne, hogy minden szaktanító az isk. év elején az egész éven át, s az egész intézeten végig tanítandó tananyagot egy-egy tárgyból a szükséghez képest bizonyos számú részekre oszsza, és ezen részek száma szerint megkülönböztessen bizonyos számú érettségi vagy haladási fokozatot. Ezen fokozatok szerint volnának azután a beiratkozó növendékek — tekintet nélkül arra, hogy hol, melyik iskolába jártak, s mily bizonyítványoknak vannak birtokában — minden tárgyból külön csoportosítandók. Több ilyen csoport szükség szerint egy időben, egy teremben is el lenne helyezhető, a hol azokat a tanító saját belátása s a tanczél szerint foglalkoztathatná. Nyáron legjobb volna, hogy ha az ily női intézetekben egy e czélra berendezett tágas kert szolgálna, a hol a tanító az ő csoportjával vagy fel-alá sétálva, vagy pedig letelepedve a tanórájára kitűzött tananyagot befejezhetné.» A mi a tanítás módját illeti, szerzőnk ellensége a tankönyvekhez való szolgai ragaszkodásnak. «A tanítás és tanulás módját — igy szól — a tankönyvtől függővé tenni egyáltalában nem czélszerű, sőt káros. A tanítás menetét és módját teremtse meg a tanító; a tanulásét pedig maga a tanuló. A gyermeknek ugyanis tetteket kell látnia, értelmes és önálló gondolkodásból folyó lelkes beszédet kell hallania s a mit ezekből megértett, önálló munkásságával kell asszimilálnia. A memorikus részek följegyzéséhez — hogy ne mondjam: elkönyveléséhez — tehát szintén jókor hozzá kell szoktatni a gyermeket.

A tananyag tisztán logikai részének tankönyvi kezelése megfosztja a gyermeket önállóságától, figyelmetlenné teszi az előadások alatt, mert bízik a tankönyvben s azt tartja, hogy minek fáraszsza magát kétszer: a tankönyvi leczkét is megtanulni s még hozzá figyelni is, a mi nélkül amúgy is boldogulhat.» Végül azzal foglalkozik a szerző, hogy eddigelé legmagasabb foku nőnevelő intézetünk, a felsőbb leányiskola általánosságban kifejezett czélja miképen lenne részletesen is megállapítandó, s e végett sorra veszi, hogy a mai társadalom mit követel egy jól nevelt leánytól s ennek alapján mily tulajdonságok megadását, kifejlesztését követelheti meg az iskolától. Ajánljuk a tanulságos értekezést olvasóink figyelmébe.

MÁRIA DOROTHEA EGYESÜLET.

A Mária Dorothea-egyesület választmánya f. hó 23-án ülést tartott az Andrássy-úti áll. tanítónőképző intézetben. A népes gyűlés, melyen nyáregyházi báró Nyáry Adolfné elnökölt, leginkább csak folyóügyekkel foglalkozott; főtárgy volt az eddigi gyűjtések és adományok eredményének konstatálása s a begyűlt összegek biztosításáról, kamatoztatásáról s hovafordításáról való gondoskodás.

A választmány mindenekelőtt sajnálattal vette tudomásul, hogy *Hampel Józsefné* az elnökséget, *Kiss Kálmánné* a választmányi tagságot nem fogadta el; ellenben örömmel értesült róla, hogy *Kasztner Janka*, *Karacs Teréz*, *De Gerando Antonina* és *Décsey Janka* a választmányban helyet foglalnak.

Ezután *Suppán Vilmos* titkár részletes jelentésben előadja az utóbbi választmányi gyűlés óta történteket s világos és örvendetes képet rajzolt az egyesület pénzalapjának gyarapodásáról. Jelentésének főbb adatait a következőkben ismertetjük:

Az 1885. márcz. 25-én tartott alakuló gyűlésen bemutatott alaptőke volt	4403 frt 47 kr.
Ezen idő óta befolyt:	
a) alapítványokból	925 « — «
b) tagsági díjakból	184 « — «
c) adományokból	524 « 35 «
d) a margitszigeti tombolából	134 « 84 «
e) a Mária Dorothea és Margit fenséges főherczegnők hímzéséből	6000 « — «
Összesen	12171 frt 66 kr.

Ezt a fényesnek mondható eredményt nagy részben az egyesület elnöke, báró Nyáry Adolfné ő nagyméltósága buzgó közreműködésének lehet köszönni, a mennyiben nemcsak maga járult 100 frtnyi alapítványnyal az egyesület tőkéjének gyarapításához, hanem azonkívül 200 frt alapítványi és 50 frt adományi összeget is kegyeskedett gyűjteni. Az ő lelkes felszólítására léptek főpapjaink közül többen, u. m. Haynald Lajos, bibornok-érsek 100, Dulánszky Nándor püspök 75, Vaszary Kolos főapát 100, Schuszter Konstantin, Schlauch Lőrincz, Bonnaz Sándor, Baich Milos püspökök 50—50 frttal az alapítók sorába. Ugyancsak az ő szives fáradozásának köszöni az egyesület, hogy az 1885. aug. hó 1-én a Margit-szigeten tartott tombola jövedelméből 134 frt 84 kr adományban részesült. A legjelentékenyebb tőkeszaporodást azonban a Mária Dorothea és Margit fens. főherczegnők himzésének kisorsolásából befolyt jövedelem képezi.

A jelentés örvendetes tudomásul vétele után a gyűlés az egyesület elnökének jegyzőkönyvileg fejezte ki köszönetét s elhatározta egyúttal, hogy a fenséges főherczegnők előtt küldöttségileg fogja kifejezni legmélyebb hálaját.

A választmány egyéb intézkedései és tárgyalásai közül kiemeljük a következőket. Elhatározta, hogy *a tagsági és alapítói díjak befizetését 1885. január 1-től számítva teszi kötelezővé a rendes és alapító tagokra nézve*, s hogy e határozatot az érdekeltekkel tudatni fogja. A pénzek elhelyezésére vonatkozólag a gyűlés abban állapodott meg, hogy a takarékpénztári csekély kamatoztatás helyett biztos értékpapirokat vásárol s ennek keresztülvitelével *Tóth József* alelnököt és *Zirzen Janka* pénztárnokot bizta meg.

A folyó ügyek elintézése után az elnök fölvetette azt a kérdést, hogy vajjon nem lenne-e czélszerű, ha az egyesület immár megkezdené akcióját. Ő a maga részéről jónak látná, ha az egyesület alkalmas telket szemelne ki s azt bizalomkeltés szempontjából meg is vásárolná. *Péterfy Sándor* a telekvásárlást időelőttinek tartja s azt indítványozza, hogy a kamatokból segélyezzen az egyesület egyelőre is 2—3 elaggott tanítónőt. *György Aladár* nézete szerint leghelyesebb volna 3—4 szobából álló lakást bérelni a kamatokból és a befolyó tagsági díjak egy részéből s ezt a lakást csekély árért bérbe adni a magánosan álló, de tényleg működő tanítónők közül a jelentkezőknek. Ilyképen szétágazván a nézetek, a választmány egy külön e czélból alakítandó bizottságra ruházza a részletes javaslat elkészítését. E bizottság elnökségére *Tóth József* alelnök kéretett fel, a ki saját belátása szerint fogja a bizottságot megalakítani.